

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Katedra Světové ekonomiky
Študijný odbor: Mezinárodní obchod

Porovnanie hospodárskeho vývoja
Rwandy a Botswany

Autor bakalárskej práce: Veronika Šoltésová
Vedúci bakalárskej práce: doc. Ing. Stanislav Šaroch, Ph.D.
Rok obhajoby: 2010

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu na tému „Porovnanie hospodárskeho vývoja Rwandy a Botswany“ vypracovala samostatne a všetku použitú literatúru a ďalšie pramene som riadne označila v priloženom zozname literatúry.

V Prahe dňa

.....

Podpis

Pod'akovanie

Rada by som sa týmto pod'akovala vedúcemu bakalárskej práce doc. Ing. Stanislavovi Šárochovi, Ph.D. za pomoc a všetok čas, ktorý mi venoval, za odborné vedenie a ochotné poskytnutie cenných rád a pripomienok.

Obsah

Úvod.....	5
1 Základná charakteristika a orientácia ekonomík.....	6
1.1 Geografické údaje.....	6
1.2 Demografické údaje.....	8
1.3 Historický vývoj	9
1.3.1 Etnický konflikt v Rwande.....	9
1.3.2 Slobodný vývoj v Botswane.....	13
1.4 Ekonomická situácia	14
2 Politická situácia, reformy	21
2.1 Inštitucionálna platforma	21
2.2 Reformy	24
2.2.1 Doing business	24
2.3 Slobodná/neslobodná krajina	27
3 Hodnotenie vybraných makroekonomických ukazovateľov, perspektívy	29
3.1 Hrubý domáci produkt	29
3.2 Externá pozícia	31
3.3 Sociálne otázky a index ľudského rozvoja.....	34
Záver	38
Zoznam obrázkov	41
Zoznam tabuliek	41
Zoznam grafov.....	41
Zoznam literatúry.....	42

Úvod

Subsaharská Afrika patrí k najmenej rozvinutým regiónom na svete. Potýka sa s mnohými ekonomickými, politickými a sociálnymi problémami a napriek markantnej rozvojovej pomoci sa zo začarovaného kruhu zaostalosti a chudoby nie je schopná vymaniť. Existujú však aj výnimky. Sú nimi práve Rwanda a Botswana, ktoré odborníci označujú ako „*the most success development stories*“, čo môžeme voľne preložiť ako premianti hospodárskeho rozvoja. Práve skutočnosť, že sa obe ekonomiky výrazne odlišujú od zbytku Subsaharskej Afriky, vyvoláva množstvo otázok, čo bolo príčinou rozdielneho hospodárskeho vývoja.

Cieľom bakalárskej práce je identifikovať a porovnať faktory, ktoré u oboch ekonomík viedli k úspešnému hospodárskemu rozvoju a diferenciacii od ostatných krajín v regióne. Práca sa pozerá na problematiku z viacerých dimenzií - ekonomických, politických a sociálnych, aby priniesla ucelený pohľad na danú problematiku.

Bakalárska práca je členená nasledujúcim spôsobom: v prvej kapitole sa venuje základným charakteristikám oboch ekonomík - geografickým, demografickým, historickým a ekonomickým. Paralelne sú krajiny v rámci každej oblasti porovnávané, aby bolo možné pochopiť ich rozdielny vývoj, ktorý mal však v konečnom dôsledku rovnaký výsledok - ekonomickú prosperitu. V druhej kapitole sa podrobnejšie zameriava na politickú situáciu v oboch krajinách, ktorej stabilita bola predpokladom pre implementáciu mnohým reforiem. Vysvetľuje, aký malo zavedenie reforiem vplyv na udržateľný rozvoj a aké sú perspektívy v tejto oblasti do budúcnosti. Napriek skutočnosti, že majú obe ekonomiky dlhodobu demokratickú vládu, si pokladá otázku, či sú skutočne slobodné. Posledná kapitola sa venuje analýze ekonomických a sociálnych indikátorov ako sú hrubý domáci produkt, bežný účet platobnej bilancie, zahraničná zadlženosť či index ľudského rozvoja a mapuje ich vývoj od roku 1990 do súčasnosti. Hodnotí ich vplyv na rozvoj oboch ekonomík a uvažuje nad perspektívami zabezpečenia udržateľného rozvoja a prosperity aj v budúcnosti.

1 Základná charakteristika a orientácia ekonomík

1.1 Geografické údaje

Rwanda, známa aj ako „krajina tisícich vrchov“, je vnútrozemská republika centrálnej Afriky situovaná v oblasti afrických Veľkých jazier o rozlohe 26 340 km². Zo severu hraničí s Ugandou, z východu s Tanzániou, z juhu s Burundi a západnú hranicu tvorí s Demokratickou republikou Kongo. Väčšinu územia pokrývajú trávnaté pastviny mŕňajúce robustné kopce tiahnuce sa z juhovýchodu pozdĺž celou krajinou k reťazcu sopiek na severozápade¹. Najvyššie položené jazero v Afrike – Kivu, ležiace na hranici s Demokratickou republikou Kongo, je známe okrem svojich obrovských zásob metánu, ktoré by dokázali pokryť energetické potreby Rwandy po dobu 200 rokov², aj rozvinutou lodnou dopravou. Vodné plochy sa na celkovej rozlohe podieľajú len 6%. Ornou pôdou je pokrytej 45,56%³ krajiny, čo ju predurčuje k orientácii na poľnohospodárstvo, ktorým sa živí až 85%⁴ obyvateľov. Napriek tropickej klíme je na rozdiel od zvyšku rovníkovej Afriky v Rwande mierne chladnejšie podnebie kvôli vyššej priemernej nadmorskej výške. Priemerné teploty sa pohybujú od 14 do 25°C⁵ v závislosti na období. Od februára do júna a od septembra do decembra je obdobie dažďov, ktoré sa strieda s obdobím sucha, kedy nie je výnimkou, že neprší aj niekoľko týždňov.

Botswana, rovnako ako Rwanda, je vnútrozemská krajina o rozlohe 581 730 km² situovaná v centrálnej časti južnej Afriky. Z juhu a juhovýchodu susedí s Juhoafrickou Republikou, zo severovýchodu so Zimbabwe, severnú a západnú hranicu tvorí s Namíbiou a v jedinom bode hraničí aj so Zambiou. Púšť Kalahari pokrýva 84% územia, čo vysvetľuje jej rovinatý povrch prechádzajúci do náhorných plošín. Na

¹*Geography of Rwanda* [online]. 2008 [cit. 2010-08-24]. Official website of the Republic of Rwanda. Dostupné z WWW: <http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=8>

²*Rwanda's underwater powerhouse* [online]. 2007 [cit. 2010-08-24]. BBC News. Dostupné z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6624395.stm>>

³*Geography of Rwanda* [online]. 2008 [cit. 2010-08-24]. Official website of the Republic of Rwanda. Dostupné z WWW: <http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=8>

⁴*Rwanda* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/east-africa/rwanda/>>

⁵*Average Condition, Rubona, Rwanda* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. BBC Weather. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/weather/world/city_guides/results.shtml?tt=TT000520>

severozápade krajiny sa nachádza najväčšia vnútrozemská delta na svete - Okavango. Zvyšok tvoria savany a trávnaté pastviny. Orná pôda pokrýva len 0,65% územia, čo Botswanu nepredurčuje k orientácii na poľnohospodárstvo⁶. Prevláda subtropická klíma s malým počtom zrážok. Priemerná teplota sa v závislosti na období pohybuje medzi 14 a 28°C⁷. Rozdiel medzi dennými a nočnými teplotami je markantný, v zimnom období nie je ničím výnimočným ani mráz.

Nasledujúce obrázky (Obrázky 1 - 4) znázorňujú mapu Rwandy a Botswany a ich polohu v rámci afrického kontinentu.

Obrázky 1 - 4: Mapy Rwandy (Obrázky 1 a 2) a Botswany (Obrázky 3 a 4)

(Obrázok 1)

(Obrázok 2)

(Obrázok 3)

(Obrázok 4)

Zdroje:

Obrázok 1: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/LocationRwanda.svg>

Obrázok 2: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_rw.html

Obrázok 3: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/LocationBotswana.svg>

Obrázok 4: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_bc.html

⁶ *Geographical Info* [online]. 2006 [cit. 2010-08-24]. Botswana Tourism. Dostupné z WWW: <http://www.botswanatourism.co.bw/about/geographical_info.html>

⁷ *Average Condition, Francistown, Botswana* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. BBC Weather. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/weather/world/city_guides/results.shtml?tt=TT000080>

1.2 Demografické údaje

Napriek malej rozlohe má **Rwanda** 9,7 milióna⁸ obyvateľov. S hustotou zaľudnenia 384⁹ ob./km² sa radí po Mauríciu medzi najhustejšie obývané územia v Subsaharskej Afrike. Dôvodom je najmä malá rozloha krajiny a tradičný spôsob života rodín ako samostatných jednotiek na úpäti hôr. Podiel mestského obyvateľstva je len 18,34%, z čoho polovica je koncentrovaná v hlavnom a zároveň aj najväčšom meste Rwandy – Kigali. Etnické zloženie obyvateľstva je značne nerovnomerné - 84 % tvorí etnikum Hutu, následne 14% Tutsi. Obe etniká sa v menšej miere vyskytujú aj v Ugande, Burundi, Tanzánii či Demokratickej republike Kongo. Väčšina obyvateľstva sa hlási k rímskokatolíckej cirkvi (56,5%) a protestantizmu (26%), ďalej k animizmu (11,1%) či islamu (4,6%)¹⁰. Úradnými jazykmi sú Kinyarwanda, francúzština a angličtina, rozšírená je aj swahilština.

V **Botswane**, je na rozdiel od Rwandy, opačná situácia. Napriek vyše 20 krát väčšej rozlohe má len 1,9 milióna obyvateľov. Medzi hlavné etnické skupiny patria Tswana, Kalanga a pôvodní domorodí obyvatelia z kmeňa San, ktorí doteraz žijú tradičným spôsobom obživy - lovom. Botswanská vláda sa ich pokúsila presunúť z pôvodného územia do umelo vytvorených rezervácií, čím si vyslúžila veľkú kritiku zo strany OSN¹¹. Od r. 2000 sa výrazne zvýšil podiel imigrantov zo Zimbabwe, ktorí vyhľadávajú útočisko kvôli zlej hospodárskej a politickej situácii v krajine. Čo sa religiózneho zloženia týka, 62% obyvateľstva sa hlási k protestantom, 5% k rímskokatolíkom, 0,3% k moslimom a 0,15% k hinduistom. Zvyšok tvoria ateisti alebo

⁸ *Africa Development Indicators* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. World dataBank. Dostupné z WWW: <http://databank.worldbank.org/ddp/html-jsp/QuickViewReport.jsp?RowAxis=ADI_Series_2010~&ColAxis=ADI_Time_2010~&PageAxis=ADI_Ctry_2010~&PageAxisCaption=Country~&RowAxisCaption=Series~&ColAxisCaption=Time~&NEW_REPORT_SCALE=1&NEW_REPORT_PRECISION=0&newReport=yes&ROW_COUNT=1500&COL_UMN_COUNT=21&PAGE_COUNT=2&COMMA_SEP=fales>

⁹ *Rwanda* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/east-africa/rwanda/>>

¹⁰ *Culture of Rwanda* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. Rwanda Development Gateway. Dostupné z WWW: <http://www.rwandagateway.org/gateway_new/spip.php?rubrique32>

¹¹ *UN report condemns Botswana's treatment of Bushmen* [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. Survival International. Dostupné z WWW: <<http://www.survivalinternational.org/news/5600>>

príslušníci iných tradičných kmeňových náboženstiev¹². Medzi úradné jazyky sa radia Setswana a angličtina.

Ďalšie demografické údaje sú zobrazené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 1: Vybrané demografické ukazovatele, r. 2008

	Rwanda	Botswana ¹³
Podiel mužov na celkovej populácii (%)	48,4	50
Podiel žien na celkovej populácii (%)	51,6	50
Natalita (‰)	41	25
Mortalita (‰)	14	12
Očakávaná dĺžka života pri narodení		
- muži	48	54
- ženy	52	54
Veková skladba obyvateľstva		
- predproduktívny (%; 0-14)	42	33
- produktívny (%; 15-64)	55	63
- poproduktívny (%; 65+)	2	4
Gramotnosť (%; nad 15 rokov)	70	83
Podiel HIV pozitívneho obyvateľstva (%; 15-49, r. 2007)	2,8	23,9

Zdroj: Vlastná tabuľka spracovaná na základe dát z <http://data.worldbank.org/indicator>

1.3 Historický vývoj

1.3.1 Etnický konflikt v Rwande

Z historického hľadiska sa v rwandskej spoločnosti utváralo určité feudálne sociálne a ekonomické usporiadanie, kde menšinová Tutsi vystupovali ako šľachta a väčšina Hutu ako poddaní. Bolo to dané najmä tradičným spôsobom obživy oboch etník – Tutsi, ktorí mali z antropologického hľadiska na to väčšie predpoklady, sa venovali chovu dobytky, pričom Hutu boli skôr poľnohospodári. Toto rozdelenie však nesúviselo len s etnickým pôvodom, ale do značnej miery s ekonomickou situáciou. Na bohatšieho Hutu, ktorý sa oženil s ženou Tutsi, sa začalo po čase nazerať ako na príslušníka Tutsi a naopak Tutsi, ktorý prišiel o väčšinu svojho majetku, bol priradený

¹² Customs [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. Botswana Tourism. Dostupné z WWW: <<http://www.botswanatourism.co.bw/about/customs.html>>

¹³ V originálnom prameni sú nasledujúce ukazovatele: podiel pohlaví na celkovej populácii, ako aj očakávaná dĺžka života, v Botswane u oboch pohlaví skutočne uvedené ako vyrovnané

k Hutu. Je zaujímavé sledovať, že príslušnosť k etniku mala silne ekonomický charakter¹⁴.

Historicko-politické pozadie konfliktu

Korene nenávisti medzi oboma etnikami sú však predovšetkým „produktom bieleho muža“. Koncom 19. storočia, kedy bola Rwanda aj s ostatnými východoafrickými krajinami pod vplyvom kolonializmu ovládnutá Veľkou Britániou a Nemeckom, sa začala politická separácia oboch etník. Po nemeckej porážke v 1. svetovej vojne kontrolu nad kolóniou prevzali silne rasovo orientovaní Belgičania, ktorí pri administrácii nahradili úradníkov z radov Hutu zotrúvavajúcich vo funkciách z predvojnového obdobia Tutsijmi, kvôli, ako verili, ich vyššej inteligencii a vodcovským schopnostiam. Tutsi v snahe udržať si svoje elitárske postavenie začali feudálne praktiky uplatňovať omnoho tvrdsie, ako tomu bolo v predkoloniálnom období. Vďaka väčšiemu bohatstvu a vyššiemu vzdelaniu Tutsi lepšie pochopili po 2. svetovej vojne blížiacu sa zmenu politického usporiadania a začali si uvedomovať hrozbu väčšinového etnika pri získavaní autonómie. Výrazne tento proces manipulovali, aby si udržali doterajšie postavenie. Hutu podporovaní katolíckou cirkvou sa však postupne začali dožadovať rovnocenného postavenia, čo vyústilo do krvavého konfliktu. Belgičania uvedomujúci si narastajúcu silu Hutu prestali Tutsi podporovať v prospech majoritného etnika. Verili, že v prípade získania nezávislosti, budú ľahšie manipulovateľní, čo im umožní pokračovať v ich obchodných aktivitách v regióne.

Vyhláseniu nezávislosti 27. júna 1962 predchádzalo vytvorenie Rwandskej republiky 28. januára 1961 s vedúcim postavením Hutu, ktorí za podpory Belgičanov s výrazným náskokom porazili Tutsi v regionálnych voľbách v lete 1960. Prvým rwandským prezidentom sa stal Hutu, zakladateľ politickej strany sociálneho charakteru – PARMEHUTU, Gregoire Kayibanda. Tutsi sformovali antikolonialistickú národnú úniu UNAR¹⁵, ktorá sa po vyhlásení republiky presunula do Burundi, odkiaľ začala

¹⁴ *Genocida ve Rwandě a její následky* [online]. 2009 [cit. 2010-08-25]. UNHCR. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.cz/dokumenty/state2000_10.pdf>, zdroj využívam v celej podkapitole 1.3.1 Etnický konflikt v Rwande, pokiaľ nie je uvedené inak

¹⁵ UNAR = anti-Belgian Rwandese National Union, v preklade Anti-Belgická rwandská národná únia

pripravovať vpád do Rwandy s cieľom nastoliť starý režim. K prvej neúspešnej invázii dochádza v r. 1963. Dôsledkom bola masová emigrácia Tutsi do okolitých krajín a represia tých, ktorí v Rwande ostali. Neoficiálne zdroje hovoria o vyše 700 tisíc emigrantoch a 10 tisíc zabitých¹⁶. Napätie v Rwande ďalej sililo, čím si prezident Kayibanda získaval čoraz viac odporcov aj vo vlastných radoch. V júli 1973 vyvrcholilo vojenským pučom vedeným generálom Juvenalom Habyarimanom, ktorý vyhlásil tzv. „Druhú republiku“ a stal sa jej prezidentom. Jeho politická strana MRND¹⁷ zrušila všetky ostatné politické strany a nechala popraviť politických predstaviteľov „Prvej republiky“. Napriek faktu, že Habyarimana počas svojej 21 ročnej vlády upevňoval autoritatívny režim, jeho vzťah k Tutsi bol výrazne umiernenější. Prípadné napätie v tom období malo skôr územný ako etnický charakter. V 70. a 80. rokoch sa Rwanda navonok javila kvôli relatívnej ekonomickej prosperite ako usporiadaný štát. Skutočnosť však bola iná a napätie opäť narastalo. Obyvatelia Rwandy sa začali dožadovať demokratickejšieho režimu. V r. 1987 tutsijskí emigranti v susednej Ugande sformovali Rwandskú vlasteneckú frontu¹⁸, ktorá sa pripravovala na vpád do Rwandy za účelom zmeny politického režimu.

Občianska vojna a genocída

1. októbra 1990 vstúpila RPF na územie Rwandy v snahe ukončiť rasovú segregáciu a započat' politické a ekonomické reformy. Za podpory Francúzska prezident Habyarimana na tento akt reagoval výrazným rozšírením rwandskej armády a následným pozatýkaním stoviek tutsijských politických aktivistov. RPF nútená stiahnuť sa späť do Ugandy začala pod novým vedením majorgenerála Paula Kagameho viesť guerillovú vojnu a pripravovať sa na ďalšiu inváziu do Rwandy. Tá sa uskutočnila v januári 1991, kedy vojská RPF zaútočili na baštu Habyarimanovho režimu – Ruhengeri s cieľom oslobodiť politických väzňov a zmocniť sa vojenského vybavenia. Následný ozbrojený konflikt a vnútorné politické tlaky viedli v júli 1992 k podpísaniu

¹⁶ KURTZ, Lester; TURPIN, Jennifer. *Encyclopedia of violence, peace & conflict*. San Diego : Academic Press, 1999. 820 s.

¹⁷ MRND = Mouvement républicain national pour la démocratie et le développement, v preklade Národné revolučné hnutie za demokraciu a rozvoj

¹⁸ Ďalej len RPF = Rwandan Patriotic Front

Arushskej dohody o rozdelení politickej moci, ktorá však nikdy nebola efektívne realizovaná. Hutujskí extrémisti reagovali na tento akt krvavým masakrom, kedy počas jedného týždňa vyvraždili 300 tutsijských civilistov. Nasledovala rýchla odpoveď zo strany RPF, ktorá napadla nepripravené vládne sily v Ruhengeri, pozabíjala vládnych úradníkov a zajala vyše 300 tisíc hutujských civilistov¹⁹. Francúzska vláda v snahe zastaviť konflikt vyslala do Rwandy vojenské sily, ktoré na chvíľu pozastavili postupujúce vojská RPF. Napriek skutočnosti, že prvotným cieľom opätovného vstupu RPF na územie Rwandy bola zmena politického režimu, táto udalosť sa zmenila na pokus Tutsi o znovuzískanie moci, na čo Habyarimana reagoval spustením vyhladzovacích programov proti Tutsi a ich stúpencom z radov Hutu. K udalosti, ktorá odštartovala najkrvavejšiu genocídu od čias 2. svetovej vojny, došlo 6. apríla 1994, kedy ozbrojené zložky zostrelili nad letiskom v Kigali lietadlo s Habyarimanom a burundským prezidentom Cyprienom Ntaryamirom, ktorý bol pôvodom tiež Hutu. Doteraz nie je známe, kto za útokom stál, stal sa však podnetom k zahájeniu masového vraždenia ako Tutsi, tak aj príslušníkov Hutu. Počas násilia vedeného ozbrojenými milíciami Interhamwe a Impuzamugambi, ktoré trvalo nasledujúcich sto dní, bolo zavraždených 1 071 000²⁰ obyvateľov Rwandy pôvodom z oboch etník. Koniec masakry sa datuje na 17. júla 1994, kedy RPF na čele s Paulom Kagamem zvrhla hutujskú vládu a prevzala nad krajinou moc.

Dôsledky

Rwandská genocída dala do pohybu sériu udalostí, ktorými utrpeli okolité štáty. V Zaire došlo k zvrhnutiu prezidenta, v Burundi a Demokratickej republike Kongo v nasledujúcich rokoch eskalovali nepokoje vedené militantnými skupinami Hutu.

Po zmene politického vedenia krajiny nasledoval, zo strachu pred pomstou, exodus vyše 2 miliónov Hutu do susedných štátov²¹. Ďalšieho 1,5 milióna obyvateľov bolo presídlených v rámci Rwandy. Presuny, nevyhovujúce hygienické podmienky

¹⁹ KURTZ, Lester; TURPIN, Jennifer. *Encyclopedia of violence, peace & conflict*. San Diego : Academic Press, 1999. 820 s.

²⁰ Tamtiež

²¹ Podľa odhadov UNHCR sa na konci r. 1994 nachádzalo v Zaire 1,2 milióna, v Tanzánii 580 tisíc, v Burundi 270 tisíc a v Ugande 10 tisíc utečencov

a najmä výrazné preplnenie utečeneckých táborov spôsobili rozšírenie cholery a ďalších onemocnení, na následky ktorých zomreli desiatky tisíc ďalších ľudí. Nová rwandská vláda sa k situácii v táboroch stavala veľmi kriticky a opakovane požadovala okamžitú repatriáciu utečencov. Myšlienka repatriácie bola však podporovaná iba ústne, každá iniciatíva humanitárnych organizácii urýchliť tento proces končila väčšinou sklamaním. Ďalším problémom bol výrazný nárast počtu nakazených HIV. Odhaduje sa, že počas genocídy bolo znásilnených 250 – 500 tisíc žien, z ktorých 67% bolo úmyselne nakazených HIV.

Následky rwandskej genocídy sú nevyčísliteľné. Ozbrojený konflikt okrem straty na životoch, ktorá nemá v novodobej histórii obdobu, spôsobil totálnu sociálnu, ekonomickú a politickú devastáciu.

1.3.2 Slobodný vývoj v Botswane

Historický vývoj v Botswane je neporovnateľný so situáciou, ktorá sa odohrala v Rwande. Napriek napätiu, ktoré bolo v 19. storočí spôsobené bojmi o územie medzi kmeňmi Tswana obývajúcimi územie súčasnej Botswany, Ndebele, ktorí dobýjali územie zo severovýchodu a Búorskymi osadníkmi z Juhoafrického Transvaalu, vývoj prebiehal v pokojnom duchu. Veľká Británia za účelom udržania mieru, vyhlásila v r. 1885 dnešné územie Botswany za britský protektorát pod názvom Bečuánsko. Britská centrálna vláda posilňovala svoju pozíciu a v r. 1920 vytvorila 2 poradné orgány, ktoré reprezentovali Afričanov a Európanov osobitne. Spoločný africko-európsky výbor vznikol až o vyše 30 rokov neskôr. Botswana, ktorá sa od začiatku 60 rokov chcela osamostatniť, podala Veľkej Británii návrh na vlastnú demokratickú vládu, ktorý bol v júni 1964 prijatý. O rok na to sa konali v Botswane prvé slobodné demokratické voľby, ktoré vyhrala Botswanská demokratická strana²² (BDP). Vláda sa presunula z juhoafrického Mafikengu do súčasného hlavného mesta Gaborone a 30. septembra 1966 sa stal z Botswany slobodný demokratický štát. Za prvého prezidenta bol zvolený líder oslobodeneckého odboja a predseda BDP Seretse Khama. Počas prvých 5 rokov od osamostatnenia bola Botswana finančne závislá na Veľkej Británii, ktorá plne

²² BDP - Botswana Democratic Party

financovala verejnú správu a ekonomický rozvoj. Situácia sa zmenila po objavení diamantových dolov v Orape koncom 60. rokov, na ktorých začala krajina stavať budúci ekonomický rast. Vďaka príjmom z produkcie a exportu diamantov začala botswanská vláda výrazne liberalizovať ekonomiku, čo odborníci považujú za jeden zo základných pilierov udržateľného rozvoja. Vysoký rast ekonomiky a konzervatívna hospodárska politika podporili zavedenie mnohých reforiem, ktoré v medzinárodnom meradle zvýšili konkurencieschopnosť ekonomiky a životnú úroveň obyvateľstva²³.

Po smrti Seretse Khamu v r. 1980 sa funkcie prezidenta ujal vtedajší viceprezident Quett Masire, ktorý zotrval v úrade až do r. 1998. Pokračoval v liberalizácii ekonomiky a umiernennej hospodárskej politike. Ekonomika podporená rastom exportu diamantov a hovädzieho mäsa ďalej expandovala²⁴. Po 18 rokoch vládnutia ho na čele štátu vystriedal opäť vtedajší viceprezident Festus Mogae. Za 10 rokov svojej vlády prispel k stabilite ekonomiky a pokračujúcemu hospodárskemu rastu. Rôznymi prostriedkami bojoval proti šíreniu nákazy HIV/AIDS, ktorú odborníci pokladajú za jednu z najväčších hrozieb budúcej prosperity krajiny. Vďaka stabilnej makroekonomickej politike prilákal do krajiny veľké množstvo investorov, držal infláciu na udržateľnej úrovni a začal proces diverzifikácie ekonomiky. Paralelne využíval daňové príjmy do štátneho rozpočtu na financovanie infraštruktúry, vzdelania a zdravotníctva²⁵. Za svoj pozoruhodný prístup k udržateľnému vedeniu botswanskej ekonomiky získal v r. 2008 prestížnu cenu *Ibrahim Prize for Achievement in African Leadership*²⁶. V rovnakom roku ho v úrade vystriedal syn prvého prezidenta, vtedajší viceprezident a líder BDP Ian Khama.

1.4 Ekonomická situácia

Občianska vojna v **Rwande** mala na ja tak krehkú ekonomiku katastrofálne následky – zničenú infraštruktúru, poľnohospodárske plochy, výrobné haly, či pretrhané

²³ PARSONS, Neil. *Botswana History Pages* [online]. 2000 [cit. 2010-11-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.thuto.org/ubh/bw/bhp1.htm>>

²⁴ Tamtiež

²⁵ *Festus Mogae: Africa* [online]. 2008 [cit. 2010-11-20]. Time. Dostupné z WWW: <<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1852066,00.html>>

²⁶ *Festus Mogae wins Ibrahim Prize* [online]. 2008 [cit. 2010-11-20]. BBC News. Dostupné z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7679953.stm>>

akékoľvek obchodné väzby v rámci krajiny, aj s okolitým svetom. Rwanda začala budovať všetko odznova a za 16 rokov dosiahla nečakaných úspechov. Napriek skutočnosti, že stále patrí do skupiny LDC²⁷, priemerný ročný rast reálneho HDP sa za posledných 15 rokov pohybuje na úrovni 6%. Zásluhu má na tom najmä vysoká produkcia poľnohospodárskeho sektoru, ktorý sa počas tohto obdobia podieľal na tvorbe HDP skoro zo 40%²⁸. Orientuje sa na pestovanie kávy a čaju, banánov, zemiakov, fazule, či kvetov. Tradične sa chovajú kravy, kozy, ovce, ďalej prasatá, kury a králiky v závislosti na polohe. Rybolov zvykol byť tradičným spôsobom obživy v oblasti jazier, v súčasnosti sa však potýka so značnými problémami.

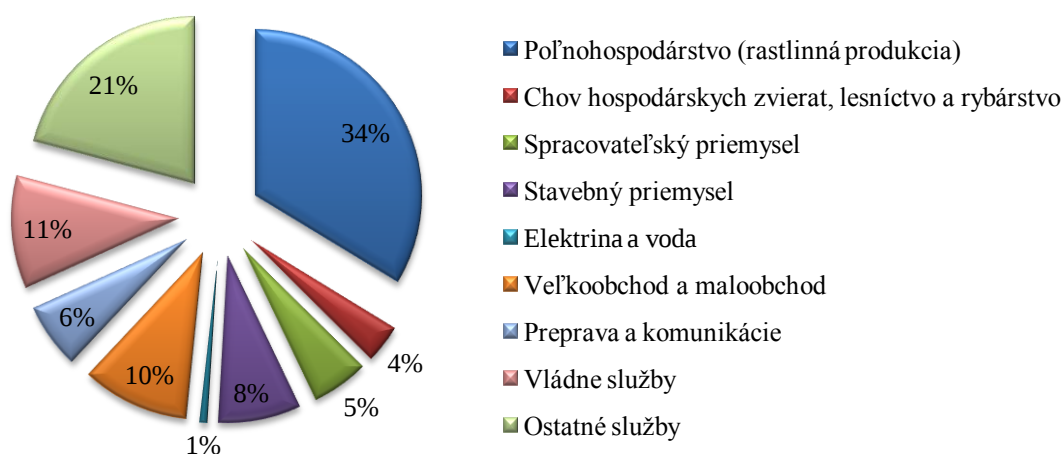
Priemysel na zameriava predovšetkým na spracovanie poľnohospodárskej produkcie, ďalej výrobu nápojov, krmív, kože, topánok, textilu, výrobkov z plastu, nábytku, papierenských výrobkov, tehiel a cigariet. Vysoké prírastky vykazoval v poslednom období aj stavebný sektor, ktorý sa orientoval najmä na opravy verejných budov, stavbu nových sídiel pre medzinárodné organizácie a obytných budov. Perspektívou do budúcnosti je vládny program budovania obydli pre repatriovaných utečencov. Priemysel zahrňujúci aj stavebný sektor sa na tvorbe HDP podieľal za posledných 15 rokov v priemere 13,5%.

Jedným z najrýchlejšie rastúcich sektorov, nielen v službách ale v rámci celej ekonomiky, je turizmus. Napriek genocíde je Rwanda medzinárodne považovaná za relatívne bezpečnú krajinu. Zaujímavá je predovšetkým unikátnou populáciou horských goríl v národnom parku Volcanoes. Vízie krajiny v oblasti služieb sa však neobmedzujú len na sektor turizmu. Rwanda má ambíciu stať sa vedomostnou ekonomikou – tzv. „africkým Singapurom“, ktorá do r. 2020 plánuje okrem iného vyškoliť 50 tisíc programátorov a ponúknuť západným firmám služby, ktoré dnes väčšina z nich presúva napr. do Indie. Nasledujúci graf (Graf 1) ilustruje podiel sektorov na tvorbe HDP v r. 2008.

²⁷ LDC = Least Developed Countries, v preklade Najmenej rozvinuté krajiny

²⁸ Výpočty na základe dát z World databank; rovnaký zdroj používam aj pre ďalšie výpočty, pokiaľ nie je uvedené inak

Graf 1: Podiel sektorov na HDP v Rwande, r. 2008

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/east-africa/rwanda/>

Veľké množstvo investícií a zahraničnej pomoci z USA, EÚ, či Japonska bolo smerovaných do opätovného vybudovania infraštruktúry. V súčasnosti je v Rwande vyše 1 200 km relatívne kvalitných ciest, ktoré prepájajú Kigali s ostatnými väčšími mestami v zemi. Medzinárodné komunikácie vedú predovšetkým do Mombasy a Nairobi a sú najvýznamnejším obchodným spojením s okolitými krajinami. Železničná doprava neexistuje, najbližší terminál je v Tanzánii. Priame letecké spojenie do Rwandy síce existuje, ale väčšinou sa využíva letisko v Nairobi. Čo sa týka telekomunikácií, počet pevných telefónnych liniek je obmedzený na Kigali, rýchlo sa však rozvíja mobilné spojenie. V rámci programu Vision 2020²⁹ vláda Paula Kagameho investuje veľké množstvo prostriedkov do zavedenia elektriny a internetu do každého okresného mesta v zemi. S finančnou podporou Svetovej banky zriadila v týchto mestách telekomunikačné centrá s novými počítačmi, skenermi, tlačiarňami a internetom³⁰, kde budú počítačoví odborníci školiť miestne obyvateľstvo k získaniu základných

²⁹ Vision 2020 - stratégia, ktorá sumarizuje politický rámec a vládne priority v oblasti ekonomického a sociálneho rozvoja na najbližších 10 rokov. Za prioritu si ukladá rozvoj iných ako poľnohospodárskych aktivít, ktoré zvýšia kvalitu ponúkaných služieb.

³⁰ Internet privádza nový optický kábel vedúci naprieč celou krajinou

počítačových zručností. Politici veria, že ľudia žijúci v bohatej zemi s prístupom k informáciám z celého sveta už nikdy nepodľahnú politickej manipulácii, ako sa tomu stalo pred genocídou³¹.

Rwanda sa do medzinárodného obchodu zapája exportom čaju, kávy a rezaných kvetov hlavne do Nemecka, Belgicka a Pakistanu. Importuje predovšetkým potraviny, priemyselné výrobky a dopravné prostriedky z Kene, Belgicka, USA a Japonska. Vďaka liberalizovanému ekonomickému systému je ochrana domáceho trhu zaisťovaná len úpravou colných sadzieb. V r. 2009 bola Rwande udelená cena Svetovej banky pre ekonomiku, ktorá presadila najviac reforiem prospievajúcich podnikaniu³². Odborníci a medzinárodní pozorovatelia označujú Rwandu za premianta hospodárskeho rozvoja.

Už od šesťdesiatych rokov je **Botswana** jednou z najrýchlejšie rastúcich ekonomík čo sa hrubého domáceho produktu na hlavu týka. Za 40 rokov sa chudobná krajina transformovala v stredne príjmovú ekonomiku. Pozitívny ekonomický vývoj výrazne zvýšil aj kvalitu života pre dve tretiny obyvateľstva. Napriek tomu, že botswanská vláda každoročne investuje do vzdelania vyše 10% HDP, krajina stále nemá dostatok vzdelanej pracovnej sily, ktorá by pokryla potreby ďalšieho rozvoja.

Ešte do sedemdesiatych rokov 20. storočia sa Botswana výhradne orientovala na chov hovädzieho dobytku. Ten pokračuje aj v súčasnosti a rozšíril sa aj na chov kôz a oviec. Dôvodom sú trávnaté pastviny, pokrývajúce časť územia a nepriaznivé klimatické podmienky a neúrodná pôda, čoho dôsledkom je nemožnosť pestovania väčšiny poľnohospodárskych plodín³³. Aby vláda zabezpečila aspoň minimálnu potravinovú sebestačnosť, v suchých rokoch výrazne dotuje poľnohospodárov, čo má za následok, že sú v týchto obdobiach ziskovejší ako v rokoch normálnych. Orientácia na rybolov a lesníctvo je minimálna - drevo sa používa výhradne na kúrenie a varenie, ryby sa lovia jedine sladkovodné a to v riekach Chobe a okolo delty Okavango.

³¹ LINDNER, Tomáš. Jak se staví tygr. *Respekt*. 2010, č. 21, s. 52-59.

³² Tamtiež

³³ Napriek tejto skutočnosti ešte v deväťdesiatych rokoch poľnohospodárstvo zamestnávalo viac než 80% obyvateľov

Čo sa priemyslu týka, najdôležitejším odvetvím je ťažobný priemysel, ktorý ako hlavná príčina stojí za tak úspešným rastom botswanskej ekonomiky. V súčasnosti sa na príjmoch do štátneho rozpočtu podieľa zo 43%³⁴. Botswana je najväčším producentom surových diamantov na svete³⁵ a zároveň je krajinou na diamantoch najviac závislou. Prvý diamantový dol bol otvorený v r. 1971 v Orape spoločnosťou De Beers Botswana Mining Company. V súčasnosti sa nazýva Detswana, je najväčšou ťažobnou spoločnosťou diamantov a botswanská vláda v nej vlastní 50% podiel. Druhú polovicu vlastní nadnárodná korporácia De Beers. Okrem diamantov sa ťaží aj medeno-niklová ruda, bezvodá sóda, soľ, uhlie, platina, zlato a striebro. Medeno-niklová ruda sa ťaží v dvoch lokalitách - ťažba v meste Selebi-Phikwe nie je rentabilná, ale kvôli zachovaniu zamestnanosti v regióne ju vláda finančnými injekciami podporuje. Druhý dol v meste Francistown je naopak komerčne úspešný. Čo sa uhlia týka, ťažba zďaleka nedosahuje potenciálu kvôli vysokým dopravným nákladom a nízkej kvalite. Aj napriek citelnému vplyvu nadnárodných spoločností sa Botswana snaží udržať si kontrolu nad ťažobným priemyslom práve prostredníctvom 50% štátnych podielov vo väčšine súkromných spoločností.

Vláda sa v poslednom období výrazne snaží zbaviť závislosti na produkcii diamantov prostredníctvom priamych zahraničných investícií, ktoré smeruje najmä do spracovateľského priemyslu. Ten sa v súčasnosti podieľa na tvorbe HDP len z 5%, na druhej strane už teraz zamestnáva 10% ekonomicky aktívneho obyvateľstva a má vysoký potenciál pre tvorbu ďalších pracovných miest. Rozvoj spracovateľského priemyslu sa potýka s radou problémov ako je nedostatok pozemkov napojených na siete, vysoké nájomné, vysoké náklady na verejnú infraštruktúru a dopravu, či nízka produktivita práce spojená s nízkou odbornosťou pracovnej sily. V budúcnosti bude závisieť vzhľadom na obmedzené možnosti domáceho trhu na schopnosti preniknúť na ďalšie juhoafrické trhy v rámci colnej únie SACU³⁶. Stavebný priemysel zaznamenal v osemdesiatych rokoch boom, po ktorom nasledoval pozvoľný ústup. Po r. 2000 je

³⁴ Botswana [online]. 2010 [cit. 2010-10-12]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana/>>, údaj z r. 2008

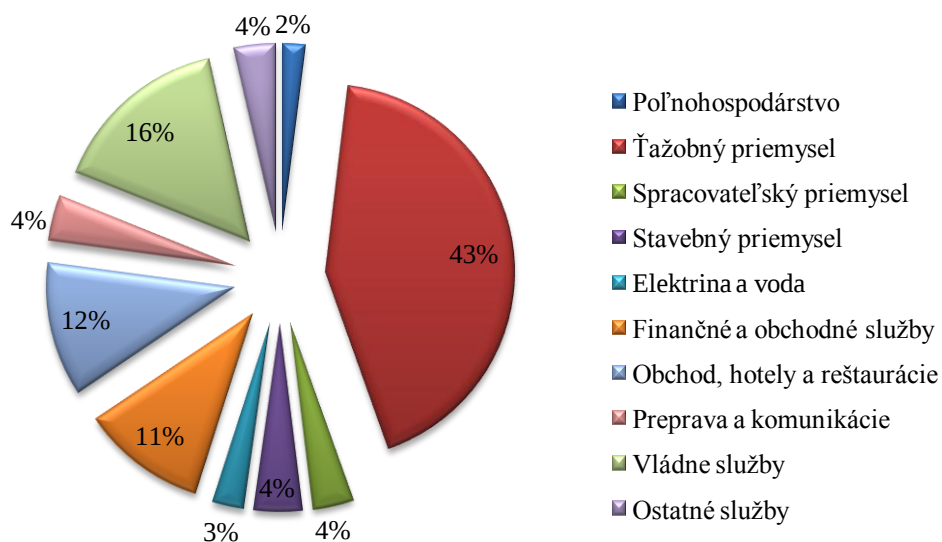
³⁵ Vytvára až 40% svetovej produkcie surových diamantov

³⁶ SACU = Southern African Customs Union; najstaršia colná únia na svete združujúca 5 krajín južnej Afriky - JAR, Botswanu, Lesotho, Svazijsko a Namíbiu

možné pozorovať jeho opätovný nárast najmä vďaka dopytu obchodných reťazcov z Juhoafrickej Republiky.

Sektor služieb nie je v Botswane výrazne rozvinutý. Vláda v súčasnosti vytvára podmienky na rozvoj finančných služieb s cieľom zriadiť finančné centrum pre financovanie rozvoja tretích zemí. Za týmto účelom založila štátnu agentúru *International Financial Service Centre*³⁷. Ďalším odvetvím služieb, o ktorého rozvoj sa botswanská vláda snaží, je cestovný ruch. Botswana ponúka široké možnosti výberu najmä v národných parkoch okolo delty Okavango a rieky Chobe, ktoré sú charakteristické ojedinelými populáciami mnohých ohrozených druhov cicavcov a vtáctva. Orientuje sa predovšetkým na bohatšiu klientelu. V súčasnosti sa potýka s nedostatkom turistov najmä kvôli zlej ekonomickej a politickej situácii v susednom Zimbabwe, ktorá mnoho potenciálnych návštevníkov odrádza. Nasledujúci graf (Graf 2) naznačuje podiel sektorov na tvorbe HDP v r. 2008.

Graf 2: Podiel sektorov na HDP v Botswane, r. 2008

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana/>

³⁷ Botswana [online]. 2010 [cit. 2010-10-12]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana/>>

Rozvinutá dopravná infraštruktúra (cestná a železničná) sa sústreďuje na východe krajiny. Namíbiu, Botswanu a JAR spája tzv. Transkalaharská cesta. Nedostatok kvalitných komunikácií brzdí rozvoj spracovateľského priemyslu. Význam energetiky stúpa z rovnakého dôvodu. Tepelná elektráreň v Morupule je jediným významným energetickým celkom v krajine. Využíva miestne čierne uhlie a pokrýva 44% národnej spotreby elektrickej energie. Zvyšok odoberá z energetického spoločenstva *Southern African Power Pool*, ktorého je členom spolu s JAR, Zimbabwe, Zambiou, Mozambikom, Malawi, Angolou, Lesothom, Namíbiou, Demokratickou Republikou Kongo, Svazijskom a Tanzániou³⁸. Telekomunikácie sú plne digitalizované. Pevné linky poskytuje štát, mobilné 2 komerční operátori.

Botswana je ako najväčší producent a exportér diamantov výrazne otvorenou ekonomikou. Napriek dovozu väčšiny spotrebného materiálu a potravín má aktívnu obchodnú bilanciu. Hlavným zahraničnoobchodným partnerom je Európska únia, konkrétne veľká Británia, kam smeruje 80% exportov krajiny. Botswana využíva neregistrovaným preferenčných podmienok na základe Dohody z Cotonu medzi EÚ a zemami AKT³⁹. Medzi hlavné exportné artikly patria surové diamanty, medenoniklová ruda, mäso a textil. Botswana naopak importuje najmä stroje, elektrické a dopravné zariadenia, chemické, gumárske, drevárske a papierenské výrobky z členských štátov EÚ a zemí colnej únie SACU.

³⁸ *Southern African Power Pool* [online]. 2008 [cit. 2010-10-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.sapp.co.zw/viewinfo.cfm?id=47&linkid=2&siteid=1>>

³⁹ AKT, preklad skratky ACP = African, Caribbean and Pacific Group of States, ktorá označuje skupinu rozvojových krajín Afriky, Karibiku a Pacifiku

2 Politická situácia, reformy

2.1 Inštitucionálna platforma

Rwanda je tržnou ekonomikou s demokratickým politickým systémom. Hlavou štátu je prezident, ktorý zastáva aj funkciu predsedu vlády. Je volený priamou voľbou na obdobie 7 rokov. Premiér je volený Radou ministrov a podlieha schváleniu prezidenta republiky. Výkonná moc je kompetenciou vlády, legislatívnu moc má na starosť vláda a dvojkomorový parlament. Počty poslancov v komorách, dĺžka mandátu a bližšia špecifikácia sú uvedené v nasledujúcej tabuľke (Tabuľka 2).

Tabuľka 2: Zloženie parlamentu v Rwande

Parlament (počet poslancov)	106
<u>Senát (Horná komora)</u>	
počet poslancov - volení na 8 rokov	26
volení miestnymi radami	12
menovaní prezidentom	8
menovaní Fórum politických strán	4
reprezentanti univerzít	2
<u>Poslanecká snemovňa (Dolná komora)</u>	
počet poslancov - volení na 5 rokov	80
volení priamou voľbou	53
zástupkyne žien volené miestnymi radami	24
volení Národným výborom mladých	2
volení Asociáciou telesne postihnutých	1

Zdroj: Vlastná tabuľka spracovaná na základe dát z <http://www.bartleby.com/151/fields/59.html>

Rwanda prijala opatrenie zakotvené v Ústave, ktoré nariaďuje minimálne 30% podiel žien v parlamente a zakazuje akúkoľvek diskrimináciu podľa pohlavia, príslušnosti k etniku, rase, či náboženstvu. V súčasnosti viac než polovicu parlamentu tvoria ženy. Rwandskí politici považujú vzdelávanie a odovzdávanie právomocí ženám

za jeden z najúčinnějších spôsobov boja proti chudobe. Považujú ženy za zodpovednejšie ako mužov, čo potvrdzujú aj skúsenosti poskytovateľov mikrofinancií⁴⁰.

Po ukončení občianskej vojny v júli 1994 vznikla pod vedením RPF vládna koalícia. Vytvorila právny dokument podobný ústave, ktorý zahrňoval prvky pôvodnej ústavy z r. 1991, Arushskej dohody a Deklarácie politických strán⁴¹. Prezidentom sa stal Pasteur Bizimungu, ktorý zotrval v úrade do r. 2000, kedy rezignoval na svoju funkciu kvôli obvineniam z podnecovania etnickej nenávisti. V úrade do vystriedal viceprezident Paul Kagame, ktorý sa v prvých demokratických prezidentských voľbách v r. 2003 stal oficiálnou hlavou štátu⁴². V rovnakom roku sa konali aj parlamentné voľby a bola prijatá nová ústava. V druhých parlamentných voľbách v r. 2008 zvíťazila koalícia 7 strán na čele s Kagameho RPF, ktorá získala 79% hlasov. V auguste 2010 sa konali druhé prezidentské voľby, kde zvíťazil opäť Paul Kagame s 93% podporou obyvateľstva⁴³.

Botswana je rovnako ako Rwanda tržnou ekonomikou s demokratickým politickým systémom. Prezident je hlavou štátu a zároveň predsedom vlády a parlamentu. Je volený parlamentom v priamej voľbe na obdobie 5 rokov. Vládu tvorí okrem prezidenta a viceprezidenta 16 ministrov a má ako výkonnú tak aj legislatívnu funkciu⁴⁴. Parlament je tvorený Národným zhromaždením, ktoré má 63 členov, 57 z nich si vyberajú ľudia v priamej voľbe. Úlohu senátu drží 15 členný *House of Chiefs*, ktorý nie je súčasťou parlamentu a má poradnú funkciu. Podrobnejšie údaje o zložení parlamentu a *House of Chiefs* sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

⁴⁰ Muži častokrát zverené peniaze prepijú, na rozdiel od žien, ktoré väčšinou vytvoria fungujúcu živnosť a následne peniaze vrátia

⁴¹ *Genocida ve Rwandě a její následky* [online]. 2009 [cit. 2010-08-25]. UNHCR. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.cz/dokumenty/state2000_10.pdf>

⁴² *Elections in Rwanda* [online]. 2006 [cit. 2010-10-27]. African Elections Database. Dostupné z WWW: <<http://africanelections.tripod.com/rw.html>>

⁴³ *National Electoral Commission* [online]. 2010 [cit. 2010-10-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.comelena.gov.rw/>>

⁴⁴ *Botswana Cabinet* [online]. 2009 [cit. 2010-10-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.botswanaembassy.org/index.php?mact=News,cntnt01,print,0&cntnt01articleid=17&cntnt01s howtemplate=false&cntnt01returnid=77>>

Tabuľka 3: Zloženie parlamentu v Botswane

Parlament (počet poslancov)	78
<u>House of Chiefs</u>	
počet členov	15
reprezentanti 8 hlavných skupín botswanského obyvateľstva - stáli členovia	8
nestáli členovia - volení na 5 rokov	
- nominanti okresov	4
- nominati ostatných 12 členov	3
<u>Národné zhromaždenie</u>	
počet členov - volení na 5 rokov	63
volení priamou voľbou	57
menovaní vedúcou politickou stranou	4
Prezident	1
generálny prokurátor	1

Zdroj: Vlastná tabuľka spracovaná na základe dát z <http://www.bartleby.com/151/fields/59.html>

Napriek skutočnosti, že sa v Botswane slobodné a demokratické voľby konajú už od získania nezávislosti, je stále, rovnako ako Rwanda, krajinou jednej strany. Botswanská demokratická strana (BDP)⁴⁵ získala v posledných voľbách, ktoré sa konali 16. októbra 2009, vyše 53% hlasov, čím jej v parlamente prináleží 45 kresiel⁴⁶. Ostatné strany aj keď majú rovnako slobodné a demokratické podmienky, nikdy nezískali dostatok podpory, aby prevzali moc. Súčasným prezidentom je syn prvého prezidenta a reprezentant Botswanskej demokratickej strany Ian Khama.

Súdnictvo je nezávislé na výkonnej a legislatívnej moci. Ako uviedlo vo svojom reporte Transparency International, Botswana je krajinou s najnižšou mierou korupcie spomedzi všetkých afrických krajín⁴⁷. Odborníci sa zhodujú na tom, že otvorenosť a stabilita politického systému, ako aj skutočnosť, že pôsobenie v politike je nezávislé na príslušnosti k rase, etniku, či náboženstvu, viedli k tak úspešnému vývoju a prosperite botswanskej ekonomiky.

⁴⁵ BDP - Botswana Democratic Party

⁴⁶ *Legislative branch* [online]. 2010 [cit. 2010-10-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.bartleby.com/151/fields/59.html>>

⁴⁷ *Botswana* [online]. 2010 [cit. 2010-10-12]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana/>>

2.2 Reformy

Keďže Rwanda ako malá vnútrozemská krajina nedisponuje veľkým trhom, jediným spôsobom ako naštartovať obchodné vzťahy, bolo zavedenie rozsiahlych reforiem. Za posledných 10 rokov významne liberalizovala ekonomiku – uľahčila prístup k úverom, zjednodušila formy podnikania, či posilnila ochranu minoritných vlastníkov⁴⁸. Botswana, ktorá liberalizuje ekonomiku už od získania nezávislosti, je na rozdiel od Rwandy vysoko závislá na produkcii surových diamantov. V reformnom snažení sa orientovala najmä na udržateľný manažment nerastných zdrojov, zefektívnenie verejnej služby, rozvoj ľudských zdrojov a podporu vytvárania nových pracovných miest. V súčasnosti sa potýka s viacerými výzvami. V centre záujmu sú hlavne technologické inovácie a zodpovedný prístup k udržateľnej ekonomike a klimatickým zmenám. S dôsledkami globalizácie sa vyrovnáva prostredníctvom budovania komparatívnych výhod v snahe čo najviac posilniť medzinárodnú konkurencieschopnosť⁴⁹.

V reporte, vydávanom Svetovou bankou, *DOING BUSINESS 2010*, ktorý analyzuje úspešnosť reforiem realizovaných v súkromnom sektore, obsadila Botswana 45. miesto v 183-miestnom rebríčku. Rwanda sa umiestnila na 67. mieste, čo odborníci považujú za obrovský úspech⁵⁰.

2.2.1 Doing business

Indikátory prezentované v reporte *DOING BUSINESS* analyzujú mieru hospodárskej regulácie a ochrany vlastníckych práv a ich dopad na podnikanie predovšetkým u malých a stredných firiem. Report tvorí 10 indikátorov, pričom každý z nich má vlastný index. Výsledný index sa následne vypočíta ako jednoduchý priemer čiastkových indexov. Pokiaľ ekonomika nemá v určitej oblasti zákon alebo reguláciu, je

⁴⁸ *Rwanda Led All Nations in Business Reforms, World Bank Says* [online]. 2009 [cit. 2010-10-29]. Bloomberg. Dostupné z WWW:

<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aWALW6Uqls_8>

⁴⁹ *7th Global Forum on Reinventing Government* [online]. 2007 [cit. 2010-10-29]. Dostupné z WWW:

<<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan027052.pdf>>

⁵⁰ *Economy Rankings* [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Doing Business. Dostupné z WWW:

<<http://www.doingbusiness.org/rankings>>

označená špeciálnym označením „*no practice*“, čo ju automaticky radí na koniec rebríčka. Vyššie poradie indikuje nízku mieru hospodárskej regulácie a posilnenú ochranu vlastníckych práv. Kvôli zjednodušeniu index neberie do úvahy makroekonomické podmienky, úroveň finančného systému, podobnosť trhov, či kvalitu infraštruktúry⁵¹.

Nasleduje charakteristika jednotlivých indikátorov:

1) Založenie spoločnosti

- analyzuje počet procedúr, čas a náklady potrebné na začatie podnikania

2) Získanie stavebného povolenia

- hodnotí počet procedúr, čas a náklady na získanie stavebného povolenia a následnú revíziu stavby

3) Zamestnávanie pracovníkov

- rozoberá prekážky pri najímaní nových pracovníkov, viazanosť pracovných zmlúv, problémy a náklady spojené s prepúšťaním

4) Registrácia nehnuteľnosti

- hodnotí počet procedúr, čas a náklady na prevedie komerčnej nehnuteľnosti

5) Získanie úveru

- hodnotí podmienky pri získavaní úveru a dostupnosť informácií s tým spojených

6) Ochrana investorov

- analyzuje mieru ochrany investora pomocou prístupu k obchodným informáciám, definovania kompetencií výkonného orgánu spoločnosti, či prístupu k akcionárom

7) Platenie daní

- analyzuje počet daňových platieb, čas prípravy daňových dokumentov a veľkosť daňového zaťaženia

8) Cezhraničný obchod

- hodnotí počet dokumentov, čas a náklady pri importe a exporte tovaru

⁵¹ *Ease of doing business* [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/reforms/db10easeofdoingbusinessrankmethod.pdf>>

9) Vynútiteľnosť zmlúv

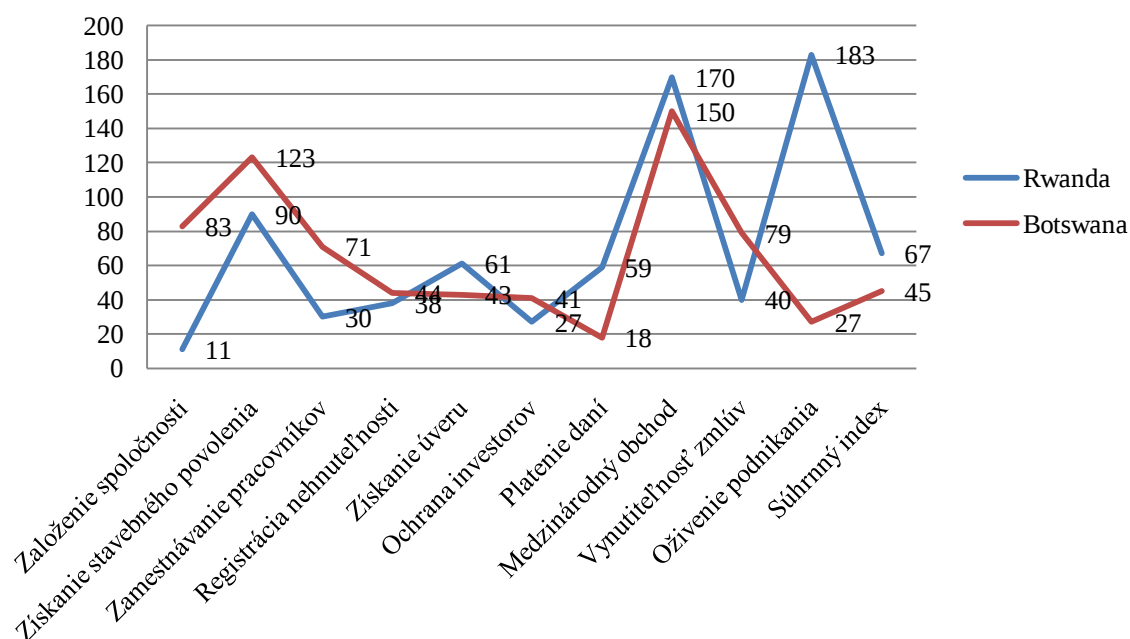
- hodnotí počet procedúr, čas a náklady pri riešení komerčných sporov

10) Oživenie podnikania

- identifikuje schopnosť oživenia podnikania po bankrote

V nasledujúcom grafe (Graf 3) sú obsiahnuté konkrétne indexy vyššie popísaných indikátorov, ako aj finálny index oboch krajín⁵².

Graf 3: Doing Business Index 2010

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z <http://www.doingbusiness.org/rankings>

Ako vyplýva z reportu DOING BUSINESS 2010, Rwanda urobila významné reformy vo viacerých oblastiach. Zefektívnila procesy v zamestnávaní pracovníkov - zrušila maximálne trvanie zmlúv na dobu určitú, ako aj umožnila neobmedzené predlžovanie týchto kontraktov. Ďalej sflexibilnila prepúšťací proces. Čo sa týka získavania úverov, sflexibilnila požičiavanie menej rizikových aktív a jasne definovala zabezpečenie transakcií a insolvenčný akt. Povolila využitie širšej škály aktív ako foriem záruky, čím sprístupnila aj väčšie množstvo úverov. Pri zakladaní spoločnosti kladie

⁵² *Economy Rankings* [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Doing Business. Dostupné z WWW: <<http://www.doingbusiness.org/rankings>>

dôraz na ochranu investora stanovením prísnejších pravidiel pri zverejňovacej povinnosti, aby umožnila akcionárom bezproblémový prístup k informáciám. Výrazne urýchlila proces založenia spoločnosti, keď sprístupnila on-line viaceré administratívne úkony ako registrácia spoločnosti a s tým spojená platba registračných poplatkov, daňová registrácia, či on-line katalóg obsahujúci názvy spoločností. Zlé hodnotenie dosiahla v oživení podnikania kvôli neexistujúcim zákonom. Reakciou bolo prijatie zákona upravujúceho reorganizáciu podniku. Botswana na rozdiel od Rwandy získala v rovnakom indikátore 2. najlepšie umiestnenie v rámci ostatných indikátorov. Nepriaznivé hodnotenie získala Rwanda aj možnostiach cezhraničného obchodu, reagovala na to zlepšením podmienok na hraniciach - predĺžila úradné hodiny a zredukovala dokumentáciu potrebnú pri importe a exporte tovarov.

Botswana, ktorá v globále získala výborné hodnotenie, má však výrazné medzery v možnostiach rozbehnutia podnikania - reagovala na to zefektívnením daňovej registrácie a zjednodušením procesu získavania licencií na podnikanie. Odborníci jej vyčítajú zhoršenie podmienok pri registrácii spoločnosti kvôli nutnosti informovať daňový úrad o platbe dane z pridanej hodnoty. Na druhej strane získala dobré hodnotenia v oblasti ochrany investorov a oživenia podnikania. Zavedením prípadového manažmentu a zjednodušením prístupu k informáciám výrazne zefektívnila riešenie obchodných sporov⁵³.

2.3 Slobodná/neslobodná krajina

Napriek nevídanému úspechu v obnove krajiny, liberalizácii ekonomiky, hospodárskemu rastu, bezpečnosti a čistote, pripisovaných súčasnému prezidentovi, je **Rwanda** podľa časti odborníkov a medzinárodných pozorovateľov krajinou jednej strany a tajnej polície skrývajúcej sa pod maskou demokracie. Vedúca RPF netoleruje žiadnu opozičnú politickú stranu, obmedzuje slobodu tlače a v niektorých prípadoch prenasleduje nezávislých novinárov. Napriek skutočnosti, že sú sloboda slova, či zhromažďovania sa zakotvené v ústave, v realite sú tieto práva značne limitované, najmä ak sa jedná o citlivé témy ako demokracia či ľudské práva. Podľa správ Amnesty

⁵³ *Business Reform Summaries* [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Doing Business. Dostupné z WWW: <<http://www.doingbusiness.org/reforms>>

International z r. 2003 sa v krajine stále vykonávajú mimosúdne popravy, štátne bezpečnostné sily sa dopúšťajú mučenia a zlého zaobchádzania na ľuďoch zadržovaných bez obvinenia, či súdu⁵⁴. Nezávislá organizácia *Freedom House*, ktorá monitoruje a podporuje šírenie slobody, demokracie a dodržiavanie ľudských práv, označila Rwandu ako neslobodnú krajinu⁵⁵.

Botswana je na rozdiel od Rwandy medzinárodnými pozorovateľmi považovaná za slobodnú krajinu. V *Index 2010 of Economic Freedom*⁵⁶, ktorý vydáva *The Heritage Foundation* v spolupráci s *The Wall Street Journal*, sa umiestnila na 27. mieste v 183 miestnom rebríčku. V regióne Subsaharskej Afriky obsadila po Mauríciu hneď 2. miesto, čím výrazne prevýšila regionálny aj svetový priemer. Rwanda sa v regionálnom rebríčku umiestnila na 10., v celosvetovom dokonca až na 93. mieste⁵⁷. Ochrana ľudských práv je v Botswane tiež na relatívne vysokej úrovni. Sloboda vierovyznania, príslušnosti k etniku, ako aj ďalšie slobody sú zakotvené v ústave a vláda ich rešpektuje. Aj napriek týmto skutočnostiam sa podľa *Freedom House* situácia v Botswane mierne zhoršila⁵⁸. Potýka sa s problémami ako sú zlé väzenské podmienky, dlhotrvajúce súdne spory, prípady obmedzovania slobody nezávislých médií, nedostatočná ochrana týraných žien a detí, obmedzovanie homosexuálov, príslušníkov etnika San či ľudí nakazených HIV/AIDS. V konečnom dôsledku však ide Botswana príkladom zvyšku Subsaharskej Afriky, keďže sa vyhýba akémukoľvek neúmernému použitiu hrubej sily, represívnemu chovaniu polície či mimosúdnyh popravam.

⁵⁴ *Správa Amnesty International o ľudských právach 2003* [online]. 2003 [cit. 2010-11-22]. Amnesty International. Dostupné z WWW: <<http://www.amnesty.sk/index.php?page=clanok&id=227>>

⁵⁵ *Freedom House* [online]. 2009 [cit. 2010-11-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2009&country=7690>>

⁵⁶ Index ekonomickej slobody

⁵⁷ *Ranking the Countries* [online]. 2010 [cit. 2010-11-10]. 2010 Index of Economic Freedom. Dostupné z WWW: <<http://www.heritage.org/index/ranking>>

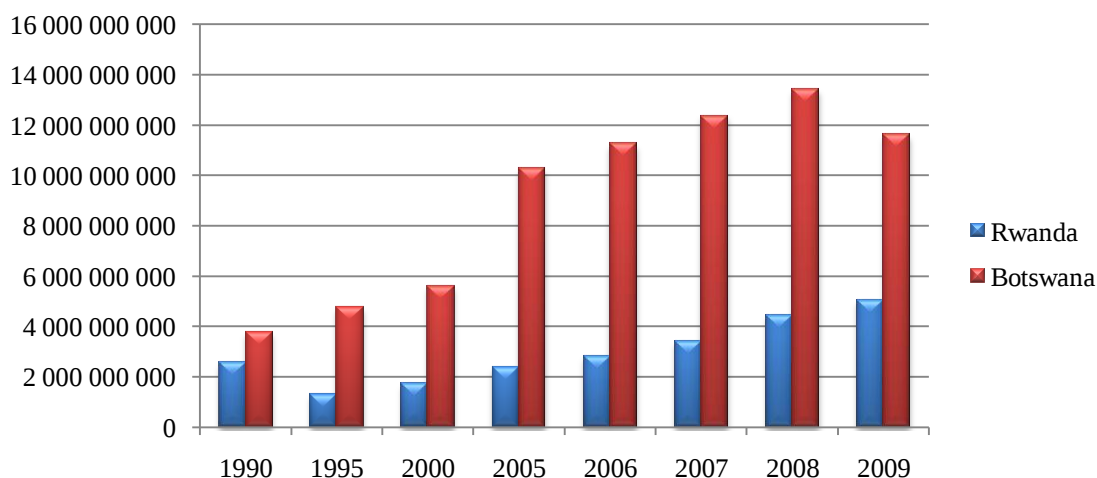
⁵⁸ *Freedom in the World 2010: Global Erosion of Freedom* [online]. 2010 [cit. 2010-11-10]. The Botswana Gazette. Dostupné z WWW: <http://www.gazettebw.com/index.php?option=com_content&view=article&id=5024%3Afreedom-in-the-world-2010-global-erosion-of-freedom&catid=17%3Aworld-news&Itemid=2>

3 Hodnotenie vybraných makroekonomických ukazovateľov, perspektívy

3.1 Hrubý domáci produkt

Napriek vysokej výkonnosti oboch ekonomík v období posledných 20 rokov je dôležité si uvedomiť, že z dlhodobého hľadiska je vývoj hrubého domáceho produktu závislý na jedinom sektore - v Rwande na poľnohospodárstve a v Botswane na ťažobnom priemysle. Ako ilustruje nasledujúci graf (Graf 4), nominálny hrubý domáci produkt kontinuálne rastie v oboch krajinách. V Botswane sa v r. 2008 pohyboval na úrovni 13,4 mld. amerických dolárov⁵⁹, čím sa pri 1,9 mil. populácii dostáva na skoro 7 tis. USD⁶⁰ na hlavu. Táto skutočnosť radí Botswanu medzi stredno-príjmové krajiny. V Rwande sa situácia výrazne líši. Ako ekonomika závislá na poľnohospodárskej produkcii, vytvára v priemere 3 krát⁶¹ nižšie príjmy ako Botswana (4,5 mld. USD v r. 2008). Pri skoro 10 mil. populácii sa nominálny HDP na hlavu dostáva na úroveň 460 USD, čo je v priemere 18 krát nižšia hodnota ako v Botswane. Pre porovnanie, nominálny HDP na hlavu Subsaharskej Afriky (na všetkých príjmových úrovniach) je v priemere skoro 3 krát väčší ako v Rwande a 6,5 krát menší ako v Botswane.

Graf 4: Nominálny hrubý domáci produkt v Rwande a Botswane v období 1990 - 2009

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z World dataBank

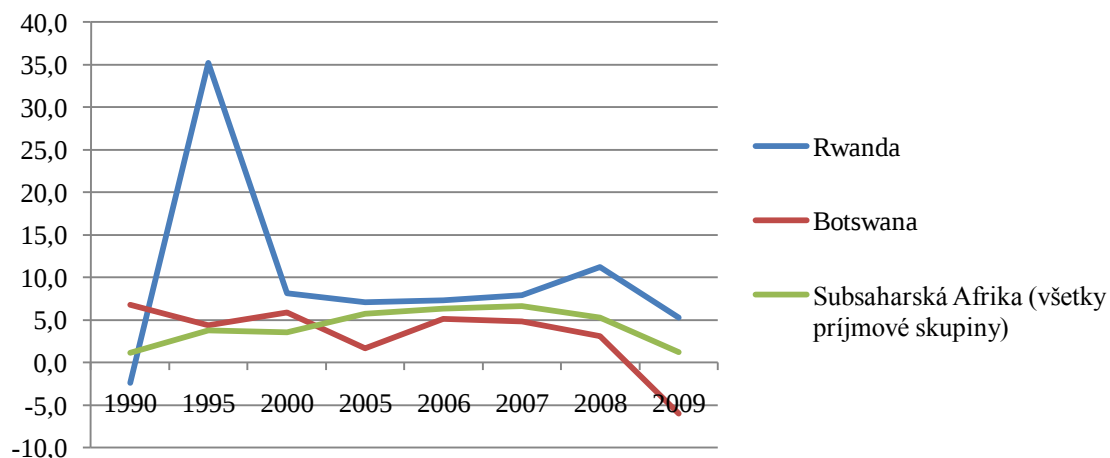
⁵⁹ Ďalej len USD

⁶⁰ Dáta z World dataBank, pokiaľ nie je uvedené inak

⁶¹ Vlastné výpočty na základe dát z World dataBank v období 1990 - 2009, pokiaľ nie je uvedené inak

Čo sa týka medziročného tempa rastu reálneho hrubého domáceho produktu, situácia je opačná. Rwanda vykazuje kontinuálny rast v priemere na úrovni 6%⁶², pričom Botswana sa pohybuje v priemere o 1,9 percentuálneho bodu⁶³ nižšie. Ako naznačuje nasledujúci graf (Graf 5), dlhodobý vývoj reálneho HDP sa v oboch krajinách líši najmä vplyvom vysokej závislosti na vedúcich sektoroch a rôznej orientácii ekonomík. Rwanda, v ktorej sa poľnohospodársky sektor v r. 2005 podieľal na tvorbe HDP zo 43,1%, sa intenzívne snaží diverzifikovať ekonomiku a tým podiel rôznych sektorov na tvorbe HDP. Čiastočne sa jej to darí, v r. 2008 vytvorilo poľnohospodárstvo 38% HDP. Oproti predchádzajúcemu obdobiu zvýšil svoj podiel najmä sektor služieb a stavebný priemysel⁶⁴. Botswana má podobný problém, ktorý sa jej však nedarí riešiť. Ako v r. 2005, tak aj v r. 2008 vytváral ťažobný sektor 43% HDP⁶⁵. Túto závislosť ilustruje aj prepád rastu reálneho HDP v r. 2005 spôsobený okrem poklesu výkonnosti v ostatných sektoroch aj poklesom dopytu po surových diamantoch a následným prepadom cien.

Graf 5: Vývoj reálneho HDP v Botswane a Rwande v období 2000 - 2009

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z World dataBank

⁶² Dáta z World dataBank v období 1990 - 2009; do priemeru Rwandy nie je započítaný údaj z r. 1994 (-50,2%) a 1995 (35,2%). Tieto extrémne výkyvy boli spôsobené občianskou vojnou v r. 1994 a následnou povojnovou obnovou krajiny o rok neskôr.

⁶³ Ďalej len p.b.

⁶⁴ Rwanda [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/east-africa/rwanda/>>, pokiaľ nie je uvedené inak

⁶⁵ Botswana [online]. 2010 [cit. 2010-10-12]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana/>>, pokiaľ nie je uvedené inak

Svetová finančná a hospodárska kríza prispela v oboch ekonomikách k výraznému prepadu medziročného rastu reálneho HDP v r. 2009. V Rwande poklesol o 5,9 p.b. na úroveň 5,3%. Bol spôsobený najmä kolapsom na komoditných trhoch a následným prepadom cien (v tejto súvislosti hlavne potravín) a domácim *credit crunchom*⁶⁶. Pokles o 9,1 p.b. dovedol rast reálneho HDP v Botswane do záporných čísel na úroveň -6%. Bol následkom kolapsu v dopyte po diamantoch a cenách na komoditných trhoch nasledovaným značným prepadom produkcie.

Dlhodobou stratégiou udržateľného dlhodobého rastu v oboch krajinách je diverzifikácia ekonomiky najmä prostredníctvom zvýšenia podielu služieb na tvorbe HDP. V tejto súvislosti sa ako Rwanda tak aj Botswana potýkajú s viacerými problémami. V Rwande sú to najmä štrukturálne obmedzenia - nedostatok kvalifikovaného ľudského kapitálu, slabá infraštruktúra, limitovaný inovačný potenciál, či nízke domáce úspory, ktoré brzdia transformáciu ekonomiky. Práve extrémne nízku mieru domácich úspor (objem domácej spotreby sa pohybuje na úrovni 90% HDP) a tým obmedzený objem investícií, považujú odborníci za jednu z hlavných zábran dlhodobého rastu. Botswana, čo sa týka pomeru investícií k HDP, výrazne prevyšuje štandard Subsaharskej Afriky a v tejto súvislosti považuje za výzvu zníženie podielu zahraničných investícií. Veľkou hrozbou budúceho ekonomického rastu ostáva vysoká miera populácie nakazenej AIDS/HIV (23,9%) a s tým spojená miera chudoby a nerovnosti. Napriek skutočnosti, že Botswana poskytuje bezplatnú základnú zdravotnú starostlivosť, nedarí sa jej tento podiel výraznejšie znížiť.

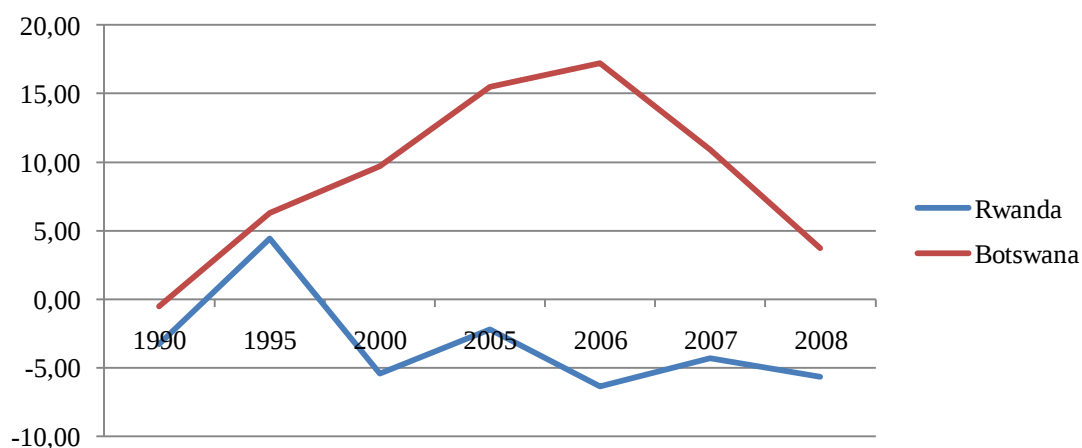
3.2 Externá pozícia

Ako Rwanda, tak aj Botswana sú malé relatívne otvorené ekonomiky, ktorých snahou je vylepšovanie svojej externej pozície prostredníctvom intenzívnejšieho zapojenia sa do medzinárodného obchodu, znižovania závislosti na zahraničnej rozvojovej pomoci a následným znižovaním zahraničnej zadĺženosti, či využívaním pozitívnych dôsledkov globalizácie. Čo sa týka platobnej bilancie, saldo bežného účtu je

⁶⁶ Credit crunch - anglický výraz pre obmedzenie všeobecnej schopnosti bánk požičovať peniaze a rozšírenie podmienok na získanie pôžičky pre fyzické a právnické osoby

v Rwande dlhodobo záporné, pohybuje sa však na relatívne stabilnej úrovni. V poslednom období sa deficit hlavne vplyvom krízy a následným oslabením exportov a zvýšením nákladov na import mierne zhoršil, očakáva sa však opätovné zníženie vďaka oživeniu cien na komoditných trhoch. Rwanda exportuje výrobky a služby na úrovni v priemere 8% HDP, import sa pohybuje na úrovni 26,5% HDP. Exportu dominuje najmä káva, čaj a minerály, ktoré v r. 2008 vytvorili 81% exportných príjmov, zo služieb sú to doprava a cestovný ruch, ktorého význam pre ekonomiku rapídne rastie. V súčasnosti prichádza do Rwandy najviac turistov v rámci obchodných ciest, očakáva sa však, že pomer obchodných a súkromných návštev sa bude vyrovnávať. Rwanda, ktorá má v rámci regiónu strategickú polohu, má výrazný potenciál na expandovanie distribučných, informačných, komunikačných a technologických služieb hlavne na východoafrické a stredoafrické trhy. Botswana má oproti Rwande pozíciu výrazne lepšiu, aj keď v poslednom období zaznamenala značný prepád. Ako reflektuje nasledujúci graf (Graf 6), výška prebytkov bežného účtu sa po dlhodobom raste, spôsobenom najmä vysokou výkonnosťou ťažobného sektora a následným exportom surových diamantov, začala v poslednom období znižovať, medzi r. 2006 a 2008 klesla o 13,5 p.b. na úroveň 3,7% HDP. Botswana exportuje výrobky a službu na úrovni v priemere 48,5% HDP, import sa pohybuje na úrovni 39,5% HDP.

Graf 6: Saldo bežného účtu platobnej bilancie (% HDP)

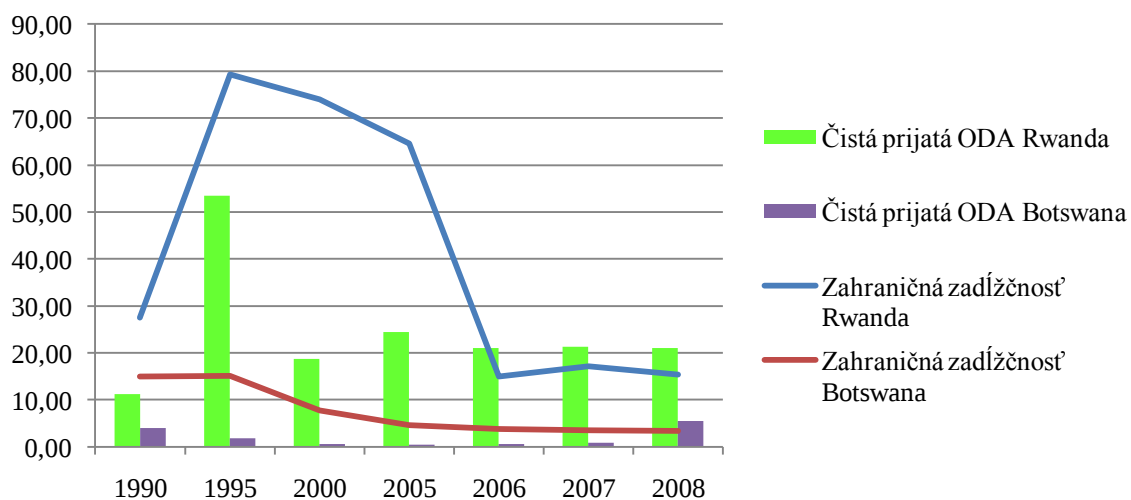

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z World dataBank

Obe ekonomiky v rámci snahy o liberalizáciu medzinárodného obchodu implementujú viaceré opatrenia ako zavádzanie spoločných ciel pre tretie krajiny, eliminácia netarifných prekážok obchodu, či harmonizácia fiškálnej politiky. Ich snahu byť súčasťou regionálnej integrácie dokazujú zapojovaním do projektov, ktoré simplifikujú vzájomný zahraničný obchod - výstavba regionálnych ciest a železníc, či obmedzenie kontrol na hraniciach s okolitými štátmi.

Čo sa týka zahraničnej zadĺženosti, situácia sa opäť značne líši. V Botswane sa pohybuje v priemere na úrovni 10% GNI, za posledných 10 rokov však môžeme pozorovať kontinuálny pokles. Rwanda je na tom výrazne horšie. Jej zahraničný dlh tvorí v priemere 61% GNI. Od roku 2005 sa však jeho hodnota extrémne znížila, a to o 49,2 p.b. Ako naznačuje nasledujúci graf (Graf 7), môžeme pozorovať súvislosť medzi zahraničnou zadĺženosťou a príjmom čistej zahraničnej rozvojovej pomoci (ODA)⁶⁷ vo forme medzinárodných pôžičiek. Relatívne vysoký príjem ODA v Rwande sa negatívne odráža vo výške zahraničného dlhu. Rwandskí politici sú si vedomí rizík zvyšovania zahraničnej zadĺženosti, preto na konci r. 2008 schválili udržateľnú dlhovú politiku, ktorá povoľuje dlhové financovanie len v prípadoch, že podporia rast HDP, tvorbu nových pracovných miest, či zvýšenie exportných príjmov.

Graf 7: Čistý príjem ODA v súvislosti s vývojom zahraničnej zadĺženosti

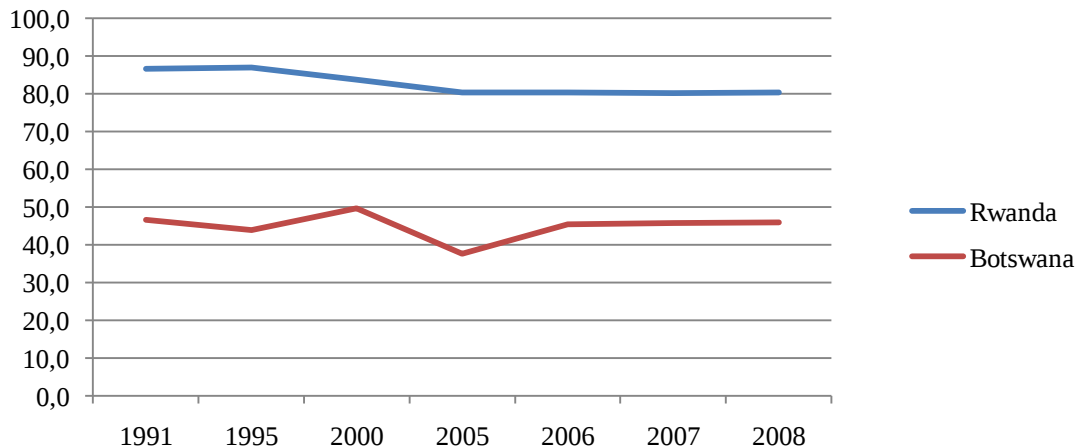
Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z World dataBank

⁶⁷ ODA - Official Development Assistance

3.3 Sociálne otázky a index ľudského rozvoja

Napriek pôsobivému rastu oboch ekonomík zlepšovanie situácie v sociálnej oblasti ostáva do budúcnosti veľkou výzvou. Rwanda sa v tejto súvislosti potýka s 2 hlavnými problémami - vysokou závislosťou na poľnohospodárskom sektore, ktoré je v súčasnosti zdrojom obživy pre 85% obyvateľstva a extrémne vysokým podielom populácie mladšej ako 15 rokov. Odhady naznačujú, že pri 2,8% raste populácie musí byť v budúcnosti vytvorených 2,2 mil. nových pracovných miest v ostatných sektoroch, aby sa znížila závislosť na poľnohospodárstve na 50%. V Botswane je situácia výrazne horšia. Ako naznačuje nasledujúci graf (Graf 8), podiel zamestnaných k ekonomicky aktívnej populácii je výrazne nižší ako v Rwande. Je to čiastočne dôsledkom prepadu poľnohospodárskeho sektora ako zdroja zamestnanosti a čiastočne obmedzeniami spôsobenými vysokou závislosťou na ťažobnom sektore, ktorý má výrazne obmedzenú kapacitu vytvárať nové pracovné miesta.

Graf 8: Podiel zamestnaných k ekonomicky aktívnej populácii

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z World dataBank

V januári 2009 začalo v tejto súvislosti botswanské Ministerstvo práce implementovať Národný program stáží na podporu zamestnanosti absolventov vysokých škôl, ktorí majú po skončení štúdia problém nájsť si prácu kvôli nedostatku pracovných príležitostí. Do súčasnosti sa podarilo umiestniť vyše 3000 stážistov, z ktorých väčšina si následne našla stále zamestnanie ako vo verejnom, tak aj v súkromnom sektore. V súčasnosti sa rast zamestnanosti v súkromnom sektore, ktorý poskytuje prácu 56,3%

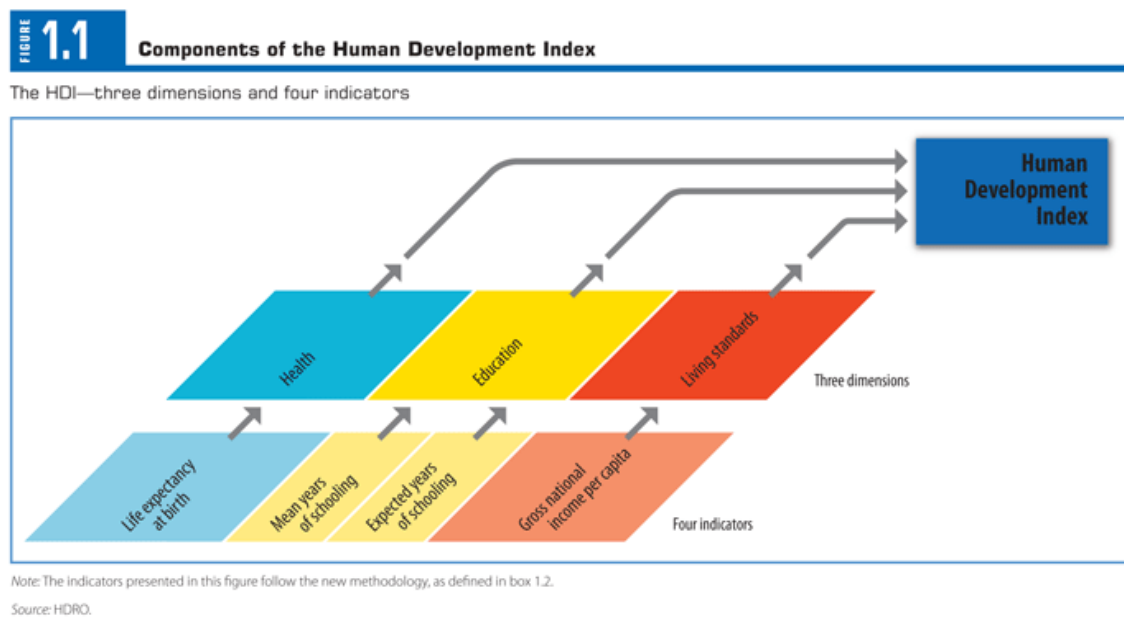
ekonomicky aktívnej populácie, v následku krízy spomalil. Vo verejnom sektore, v ktorom pracuje 30,1% ekonomicky aktívnej populácie, ostáva porovnateľný s predchádzajúcim obdobím najmä vďaka zavedeniu Národného programu stáží. Pracovný trh si vyžaduje výrazné reformy aj v Rwande podporené vyššími investíciami do vzdelania a ďalšími štrukturálnymi reformami, ktoré urýchlia transformáciu ekonomiky. V snahe zvýšiť prístup k vzdelaniu a jeho kvalitu zaviedla vláda politiku bezplatného deväťročného prístupu k základnému vzdelaniu, čím docielila, že v r. 2008 nastúpilo do školy 94% detí.

Obe ekonomiky si uvedomujú potrebu reforiem a investícií aj v oblasti zdravotníctva. V Rwande bolo zlepšenie zaznamenané v prístupe k základnej zdravotnej starostlivosti vo vzdialenosti do 5 kilometrov od miesta bydliska, kde má túto možnosť v súčasnosti 60% populácie. V Botswane má rovnakú možnosť 84%, do 8 kilometrov od miesta bydliska dokonca až 95% populácie. Čo sa týka počtu nakazených HIV/AIDS, v Rwande sa tento počet v poslednom období znižuje. Botswana naopak nie je veľmi úspešná. V súčasnosti dáva nádeje do druhého Národného strategického rámca pre r. 2010 - 2016, ktorý pripravuje Národná agentúra na koordináciu HIV/AIDS. Jeho cieľom je viesť a podporiť ministerstvá, kraje, nevládne organizácie, ako aj súkromný sektor v projektoch orientujúcich sa na zníženie extrémne vysokej úrovne nákazy.

Čím ďalej tým viac poukazujú odborníci popri ekonomickom rozvoji na dôležitosť rozvoja sociálneho. Human Development Index⁶⁸ (HDI) je kompozitný ukazovateľ, ktorý spojuje tieto dve perspektívy v 3 dimenziách na základe 4 indikátorov. Väzby ilustruje nasledujúci obrázok (Obrázok 5).

⁶⁸ V preklade Index ľudského rozvoja

Obrázok 5: Human Development Index - zloženie

Zdroj: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Figure1.1.png

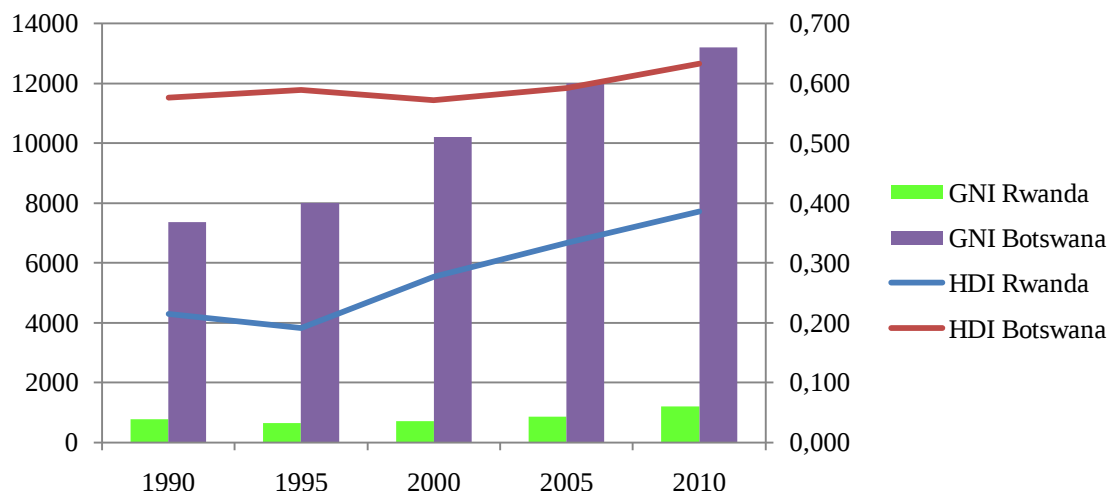
Úroveň indexu a pozícia krajiny sa každoročne zverejňuje v *Human Development Report*, ktorý od r. 1990 vydáva *United Nations Development Programme*⁶⁹ (UNDP). Každá z dimenzií sa vypočítava podľa špecifického vzorca, pričom výsledný index je tvorený geometrickým stredom získaných výsledkov. Hodnoty indexu sa pohybujú na škále od 0 do 1, kde 1 reprezentuje najvyššiu úroveň sociálneho a ekonomického rozvoja⁷⁰.

HDI u oboch ekonomík zaznamenal pozitívny vývoj. Ako ilustruje nasledujúci graf (Graf 9), Rwanda sa rozvíja rýchlejšie ako Botswana, ktorá ale naopak dosahuje podstatne vyššiu úroveň indexu. V r. 2010 sa Botswana umiestnila na 98. mieste s indexom 0,633, čím sa zaradila do kategórie krajín so strednou úrovňou ľudského rozvoja. Rwanda sa zo 153. priečky a indexom 0,385 radí medzi krajiny s nízkou úrovňou ľudského rozvoja.

⁶⁹ v preklade Rozvojový program OSN

⁷⁰ *Human Development Reports : The Human Development Index* [online]. 2010 [cit. 2010-11-20]. Dostupné z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>>

Graf 9: Vývoj úrovne HDI v porovnaní s GNI (per capita) v období 1990 - 2010⁷¹

Zdroj: Vlastný graf spracovaný na základe dát z World dataBank a

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Table2_reprint.pdf

Je zaujímavé sledovať súvislosť medzi veľkosťou samostatného GNI (ekonomický ukazovateľ odrážajúci životnú úroveň) a úrovňou HDI, ktorého je súčasťou. Napriek skutočnosti, že sa v Rwande GNI z dlhodobého hľadiska výraznejšie nezmenil, HDI od ukončenia občianskej vojny v r. 1994 zaznamenal pozitívny vývoj. Opačná situácia nastáva v Botswane, kde je tempo rastu HDI nižšie ako tempo rastu GNI.

Pokiaľ z hľadiska oboch ukazovateľov Rwandu a Botswanu porovnáme, môžeme v hodnotách sledovať výrazné rozdiely. Napriek skutočnosti, že Rwanda dosahuje vysoké tempá rastu hrubého domáceho produktu, GNI a HDI sú na veľmi nízkej úrovni, čo reflektuje kvalitu života obyvateľov. Ich príjmy sú podstatne nižšie ako príjmy obyvateľov Botswany, aj keď GNI a HDI neberú do úvahy vysokú úroveň nerovnosti. Tieto skutočnosti poukazujú v oboch krajinách na dôležitosť reforiem v sociálnej oblasti.

⁷¹ Údaje GNI pre r. 2010 sú odhady

Záver

Rwanda a Botswana sú ekonomiky, ktoré v mnohých oblastiach prevyšujú priemer Subsaharskej Afriky. Zároveň sa však odlišujú aj medzi sebou. Rozdielny historický vývoj mal veľký dopad na rozvoj a tempo rastu ekonomiky. Dokým sa Rwanda potýkala s etnickými nepokojmi a následnou občianskou vojnou, Botswana liberalizovala ekonomiku a zavádzala reformy, ktoré viedli k ekonomickej prosperite a zvýšeniu životnej úrovne jej obyvateľov, čoho dôsledkom sa v súčasnosti radí medzi stredno-príjmové krajiny, zatiaľ čo Rwanda stále patrí medzi krajiny s najnižším príjmom na obyvateľa. Zatiaľ čo botswanská ekonomika kontinuálne rástla, rwandská genocída v polovici deväťdesiatych rokov mala na ekonomiku katastrofálne následky. Bola nútená začať budovať všetko odznova, čo viedlo k rozdielnemu hospodárskemu vývoju.

Je dôležité si uvedomiť, že ako Rwanda, tak aj Botswana založila svoj ekonomický rozvoj na jedinom sektore. V Rwande je to poľnohospodárstvo, ktoré sa podieľa na tvorbe HDP zo 40%, v prípade Botswany ťažobný priemysel, konkrétne produkcia diamantov, ktoré tvoria 43% HDP. Obe ekonomiky si uvedomujú, že strategickým odvetvím schopným zabezpečiť dlhodobý udržateľný rast sa stáva sektor služieb. Proces transformácie na vzdelanostnú ekonomiku si bude vyžadovať technológie a vzdelanú pracovnú silu, ktorej v súčasnosti stále nie je dostatok.

Ďalším dôležitým faktorom, ktorý prispel k stabilite a ekonomickej prosperite oboch ekonomík, je demokratický politický systém. Rwanda prijala opatrenie zakotvené v ústave, ktoré nariaďuje minimálne tretinový podiel žien v parlamente a zakazuje akúkoľvek diskrimináciu podľa pohlavia, príslušnosti k etniku, rase, či náboženstvu. V súčasnosti viac než polovicu parlamentu tvoria ženy. Botswana síce podobné nariadenie nemá, napriek tomu je medzinárodnými pozorovateľmi považovaná za jednu z najdemokratickejších a najslobodnejších krajín v regióne Subsaharskej Afriky. Obe ekonomiky pod vplyvom stabilnej politickej situácie zaviedli mnohé reformy. Rwanda za posledných 10 rokov významne liberalizovala ekonomiku – uľahčila prístup k úverom, zjednodušila formy podnikania, či posilnila ochranu minoritných vlastníkov.

Botswana, ktorá liberalizuje ekonomiku už od získania nezávislosti sa v reformnom snažení orientovala najmä na udržateľný manažment nerastných zdrojov, zefektívnenie verejnej služby, rozvoj ľudských zdrojov a podporu vytvárania nových pracovných miest.

Napriek demokratickému politickému systému, obom ekonomikám dlhodobo vládne jediná strana. Rwanda je v tejto súvislosti označovaná ako neslobodná krajina. Vedúci Rwandský vlastenecký front netoleruje žiadnu opozičnú politickú stranu, obmedzuje slobodu tlače a v niektorých prípadoch prenasleduje nezávislých novinárov. Botswanu naopak odborníci označujú za slobodnú krajinu. Zhodujú sa na tom, že práve otvorenosť a stabilita politického systému, ako aj skutočnosť, že pôsobenie v politike je nezávislé na príslušnosti k rase, etniku, či náboženstvu, viedli k tak úspešnému vývoju a prosperite botswanskej ekonomiky.

Vplyvom rozdielnej orientácie oboch ekonomík a vysokej závislosti na vedúcom sektore sa líši dlhodobý vývoj ako nominálneho tak aj reálneho hrubého domáceho produktu, ktorý však napriek rozdielnemu tempu dlhodobo rastie. Prepád môžeme pozorovať až v r. 2009, kedy sa v dôsledku krízy výrazne znížil dopyt a cena na komoditných trhoch a následne prepadla produkcia, čím výrazne utrpeli obe ekonomiky. Ukazovateľ HDP na hlavu však naznačuje výrazný rozdiel v situácii v oboch krajinách. V Rwande je 18 krát nižší ako v Botswane, čím ju stále radí do skupiny najmenej rozvinutých ekonomík.

Obe ekonomiky sú si vedomé, že dlhodobou stratégiou udržateľného dlhodobého rastu je diverzifikácia ekonomiky najmä prostredníctvom zvýšenia podielu služieb na tvorbe HDP. V tejto súvislosti sa obe ekonomiky potýkajú s viacerými problémami. V Rwande sú to najmä štrukturálne obmedzenia - nedostatok kvalifikovaného ľudského kapitálu, slabá infraštruktúra, limitovaný inovačný potenciál, či nízke domáce úspory, ktoré brzdia transformáciu ekonomiky. V Botswane veľkou hrozbou ostáva vysoká miera populácie nakazenej AIDS/HIV a s tým spojená miera chudoby a nerovnosti.

Ďalšou oblasťou, v ktorej sa Rwanda a Botswana značne odlišujú, je ich externá pozícia. Rwanda, ktorá má saldo bežného účtu platobnej bilancie dlhodobo záporné, vidí

potenciál, vďaka strategickej polohe v rámci regiónu, v expandovaní distribučných, informačných, komunikačných a technologických služieb hlavne na východoafrické a stredoafrické trhy. Botswana naopak dlhodobo zaznamenáva prebytky bežného účtu platobnej bilancie najmä vďaka exportu surových diamantov na svetové trhy. Čo sa týka zahraničnej zadĺženosti, môžeme u oboch ekonomík sledovať súvislosť medzi výškou zahraničného dlhu a príjmom čistej zahraničnej rozvojovej pomoci (ODA) vo forme medzinárodných pôžičiek. Relatívne vysoký príjem ODA v Rwande čiastočne vysvetľuje výšku zahraničného dlhu na úrovni 60% HDP, na rozdiel od Botswany, kde je o 50 p.b. nižší.

Obrovský priestor na zlepšovanie ostáva napriek pôsobivému hospodárskemu rastu u oboch ekonomík práve v sociálnej oblasti. Rwanda sa v tejto súvislosti potýka s 2 hlavnými problémami - vysokou závislosťou na poľnohospodárskom sektore a extrémne vysokým podielom populácie mladšej ako 15 rokov. Botswanu naopak sužuje vysoká miera nezamestnanosti, nerovnosti a extrémne vysoká miera obyvateľstva nakazeného HIV/AIDS. Väzby medzi ekonomickým a sociálnym rozvojom sleduje kompozitný ukazovateľ HDI. V tejto súvislosti je zaujímavé pozorovať rozdielny vývoj GNI ako ekonomického indikátora a reprezentanta životnej úrovne a HDI, ktorého je súčasťou. Práve rozdielny vývoj oboch ukazovateľov - Botswana sa pohybuje na úrovniach 2 krát vyšších ako Rwanda, reflektuje vývoj sociálneho rozvoja v oboch krajinách a poukazujú na dôležitosť reforiem v sociálnej oblasti.

Napriek pretrvávajúcim rozdielom medzi oboma ekonomikami, najmä čo týka hrubého domáceho produktu na hlavu, indexu ľudského rozvoja, či miery politickej slobody, dosiahla ako Botswana, tak aj Rwanda v rozvoji ekonomickej a sociálnej oblasti nevídaný úspech, čím môže ísť príkladom ostatným rozvojovým krajinám v rámci regiónu Subsaharskej Afriky.

Zoznam obrázkov

Obrázky 1 - 4: Mapy Rwandy (Obrázky 1 a 2) a Botswany (Obrázky 3 a 4).....	7
Obrázok 5: Human Development Index - zloženie	36

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Vybrané demografické ukazovatele, r. 2008.....	9
Tabuľka 2: Zloženie parlamentu v Rwande	21
Tabuľka 3: Zloženie parlamentu v Botswane.....	23

Zoznam grafov

Graf 1: Podiel sektorov na HDP v Rwande, r. 2008.....	16
Graf 2: Podiel sektorov na HDP v Botswane, r. 2008	19
Graf 3: Doing Business Index 2010.....	26
Graf 4: Nominálny hrubý domáci produkt v Rwande a Botswane v období 1990 - 2009	29
Graf 5: Vývoj reálneho HDP v Botswane a Rwande v období 2000 - 2009	30
Graf 6: Saldo bežného účtu platobnej bilancie (% HDP)	32
Graf 7: Čistý príjem ODA v súvislosti s vývojom zahraničnej zadĺženosti	33
Graf 8: Podiel zamestnaných k ekonomicky aktívnej populácii	34
Graf 9: Vývoj úrovne HDI v porovnaní s GNI (per capita) v období 1990 - 2010.....	37

Zoznam literatúry

7th Global Forum on Reinventing Government [online]. 2007 [cit. 2010-10-29].

Dostupné z WWW:

<<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan027052.pdf>>

Africa Development Indicators [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. World dataBank.

Dostupné z WWW: <[http://databank.worldbank.org/ddp/html-](http://databank.worldbank.org/ddp/html-jsp/QuickViewReport.jsp?RowAxis=ADI_Series_2010~&ColAxis=ADI_Time_2010~&PageAxis=ADI_Ctry_2010~&PageAxisCaption=Country~&RowAxisCaption=Series~&ColAxisCaption=Time~&NEW_REPORT_SCALE=1&NEW_REPORT_PRECISION=0&newReport=yes&ROW_COUNT=1500&COLUMN_COUNT=21&PAGE_COUNT=2&COMMA_SEP=falses)

[jsp/QuickViewReport.jsp?RowAxis=ADI_Series_2010~&ColAxis=ADI_Time_2010~&PageAxis=ADI_Ctry_2010~&PageAxisCaption=Country~&RowAxisCaption=Series~&ColAxisCaption=Time~&NEW_REPORT_SCALE=1&NEW_REPORT_PRECISION=0&newReport=yes&ROW_COUNT=1500&COLUMN_COUNT=21&PAGE_COUNT=2&COMMA_SEP=falses](http://databank.worldbank.org/ddp/html-jsp/QuickViewReport.jsp?RowAxis=ADI_Series_2010~&ColAxis=ADI_Time_2010~&PageAxis=ADI_Ctry_2010~&PageAxisCaption=Country~&RowAxisCaption=Series~&ColAxisCaption=Time~&NEW_REPORT_SCALE=1&NEW_REPORT_PRECISION=0&newReport=yes&ROW_COUNT=1500&COLUMN_COUNT=21&PAGE_COUNT=2&COMMA_SEP=falses)>

Average Condition, Francistown, Botswana [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. BBC

Weather. Dostupné z WWW:

<http://www.bbc.co.uk/weather/world/city_guides/results.shtml?tt=TT000080>

Average Condition, Rubona, Rwanda [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. BBC Weather.

Dostupné z WWW:

<http://www.bbc.co.uk/weather/world/city_guides/results.shtml?tt=TT000520>

Botswana [online]. 2010 [cit. 2010-10-12]. African Economic Outlook. Dostupné z

WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana/>>

Botswana Cabinet [online]. 2009 [cit. 2010-10-27]. Dostupné z WWW:

<<http://www.botswanaembassy.org/index.php?mact=News,cntnt01,print,0&cntnt01articleid=17&cntnt01showtemplate=false&cntnt01returnid=77>>

Business Reform Summaries [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Doing Business. Dostupné

z WWW: <<http://www.doingbusiness.org/reforms>>

Culture of Rwanda [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. Rwanda Development Gateway. Dostupné z WWW:

<http://www.rwandagateway.org/gateway_new/spip.php?rubrique32>

Customs [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. Botswana Tourism. Dostupné z WWW: <<http://www.botswanatourism.co.bw/about/customs.html>>

Ease of doing business [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/reforms/d10easeofdoingbusinessrankmethod.pdf>>

Economy Rankings [online]. 2010 [cit. 2010-10-30]. Doing Business. Dostupné z WWW: <<http://www.doingbusiness.org/rankings>>

Elections in Rwanda [online]. 2006 [cit. 2010-10-27]. African Elections Database. Dostupné z WWW: <<http://africanelections.tripod.com/rw.html>>

Festus Mogae wins Ibrahim Prize [online]. 2008 [cit. 2010-11-20]. BBC News. Dostupné z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7679953.stm>>

Festus Mogae: Africa's Good Leader [online]. 2008 [cit. 2010-11-20]. Time. Dostupné z WWW: <<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1852066,00.html>>

Freedom House [online]. 2009 [cit. 2010-11-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2009&country=7690>>

Freedom in the World 2010: Global Erosion of Freedom [online]. 2010 [cit. 2010-11-10]. The Botswana Gazette. Dostupné z WWW: <http://www.gazettebw.com/index.php?option=com_content&view=article&id=5024%3Afreedom-in-the-world-2010-global-erosion-of-freedom&catid=17%3Aworld-news&Itemid=2>

Genocida ve Rwandě a její náskedky [online]. 2009 [cit. 2010-08-25]. UNHCR. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.cz/dokumenty/state2000_10.pdf>

Geographical Info [online]. 2006 [cit. 2010-08-24]. Botswana Tourism. Dostupné z WWW: <http://www.botswanatourism.co.bw/about/geographical_info.html>

Geography of Rwanda [online]. 2008 [cit. 2010-08-24]. Official website of the Republic of Rwanda. Dostupné z WWW: <http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=8>

Human Development Reports : The Human Development Index [online]. 2010 [cit. 2010-11-20]. Dostupné z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>>

KURTZ, Lester; TURPIN, Jennifer. *Encyclopedia of violence, peace & conflict*. San Diego : Academic Press, 1999. 820 s.

Legislative branch [online]. 2010 [cit. 2010-10-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.bartleby.com/151/fields/59.html>>

LINDNER, Tomáš. Jak se staví tygr. *Respekt*. 2010, č. 21, s. 52-59.

National Electoral Commission [online]. 2010 [cit. 2010-10-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.comelena.gov.rw/>>

PARSONS , Neil. *Botswana History Pages* [online]. 2000 [cit. 2010-11-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.thuto.org/ubh/bw/bhp1.htm>>

Ranking the Countries [online]. 2010 [cit. 2010-11-10]. 2010 Index of Economic Freedom. Dostupné z WWW: <<http://www.heritage.org/index/ranking>>

Rwanda [online]. 2010 [cit. 2010-08-24]. African Economic Outlook. Dostupné z WWW: <<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/east-africa/rwanda/>>

Rwanda Led All Nations in Business Reforms, World Bank Says [online]. 2009 [cit. 2010-10-29]. Bloomberg. Dostupné z WWW: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aWALW6Uqls_8>

Rwanda's underwater powerhouse [online]. 2007 [cit. 2010-08-24]. BBC News. Dostupné z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6624395.stm>>

Southern African Power Pool [online]. 2008 [cit. 2010-10-25]. Dostupné z WWW:
<<http://www.sapp.co.zw/viewinfo.cfm?id=47&linkid=2&siteid=1>>

Správa Amnesty International o ľudských právach 2003 [online]. 2003 [cit. 2010-11-22].
Amnesty International. Dostupné z WWW:
<<http://www.amnesty.sk/index.php?page=clanok&id=227>>

UN report condemns Botswana's treatment of Bushmen [online]. 2010 [cit. 2010-08-24].
Survival International. Dostupné z WWW:
<<http://www.survivalinternational.org/news/5600>>